REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ९ अकोला, रविवार ता० ७ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इ० अंक ६

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराचीकिंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	५
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊं इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

गहाणावर व हलक्या व्याजावर कर्ज मिळण्याची सोय.

वऱ्हाडांत व विशेष अकोल्यांत सामान्य प्रतीच्या मनुष्यास कर्जाऊ रकम मिळण्यास मोठी अडचण आहे. सावकारलोक चांगल्या प्रतिष्ठित मनुष्यापासूनही व निवळ सोनें गहाण ठेवल्यासही रुपया दीड रुपयाचें व्याज घेतात व गरीब गुरीबापासून कित्येक सावकार दरमहा दररुपयास अर्धा आणा, एक आणा, व कांहीं प्रसंगीं दीड दोन आणेही व्याज घेतात. हा केवढा भयंकर व्यापार आहे व यापासून गोर गरीबास केवढी बूड, व अडचण आहे याचा विच्यार केला ह्मणजे सहृदय मनुष्यास अत्यंत वाईट वाटतें. पण इलाज नाहीं. लक्ष्मीनें ज्यांकडे कृपादृष्टीनें अवलोकन केलें आहे ते अशा कामीं अंध आहेत, व जे अशा कामीं डोळस आहेत ते लक्ष्मीच्या कृपावलोकनास अंध आहेत. मिळून अडचणच, तथापि दोन तीन भल्या गृहस्थांनीं असल्या परींत सामान्य प्रतीच्या मनुष्यांस तरी थोडी बहुत मदत करीत जावी अशा हेतूनें आमच्या द्वारें पुढें लिहिलेला बेत केला आहे. तो अकोल्यांतील लोकांस कळावयाकरितां प्रसिध्ध करण्यांत येतो.

१ कोणी मनुष्यानें सोनें अगर चांदी गहाण ठेविल्यास त्याला दरमहा दर शेकडा एक रुपया व्याजानें रकम कर्जाऊ देण्यांत येईल.

२ कोणी सोनें चांदी शिवाय दुसरा कांहीं ठळक जिन्नस भांडें कापड वगैरे गहाण ठेवील तर दरमहा दरशेकडा दीड रुपया व्याजानें त्याला रकम देण्यांत येईल.

३ गहाणाशिवाय हातावर रकम घेणें झाल्यास दरमहा दोन रुपये शेकड्याचें व्याज पडेल. व रोखा लिहून द्यावा लागेल.

४ हातावर रकम कर्जाऊ घेणारा मनुष्य ओळखीचा व लायकीचा असावा. तसा नसल्यास त्यानें लायक मनुष्याची जामीनकी रोख्यावर घालून द्यावी.

५ दहा रुपये पर्यंत किरकोळ जूज रकमा दरमहा दर रुपयास दीड पैसा व्याजानें दिल्या जातील.

६ व्यापार कसा सुरळीत चालतो हें प्रथम अजमाऊन पहाण्याचें आहे याजकरितां कांहीं दिवस रोख्यावर ५० रुपयांहून अधिक व गहाणावर १०० रुपयांहून अधिक रकम एका इसमास दिली जाणार नाहीं.

७ कर्जाची फेड तीन महिन्यांनीं होत जावी, निदान सहा महिन्यांवर कोणाकडे रकम ठेविली जाणार नाहीं. पहिला हिशेब पुरा करून नवीन रकम नेण्यास हरकत नाहीं.

८ सोनें चांदी हा गहाण माल रकमेच्या सुमार दीडपट असावा, व इतर माल दुप्पट असावा.

९ गहाण सोडविण्याची काळजी ऋणकोस असावी. मुदत संपल्यावर महिन्या महिन्यानें एकदा असें तीनवार त्यास कळविण्यांत येईल. व मुदत संपून सहा महिने झाले ह्मणजे गहाण लहाण होऊन त्या मालवरील त्याचा हक्क नाहींसा होईल. पण असा प्रसंग ईश्वर जेवढा न आणील तेवढें आह्मी फार संतोषित होऊ.

———

येणेंप्रमाणें नऊ कलमी नियम केले आहेत. परमेश्वर कृपेनें हा व्यवहार सुरळीत चालून याच्या प्रवर्तकास उमेद व गरजवंतास सोय असावी ह्मणून आह्मी ह्याची प्रार्थना करितों.

तारीख १ माहे फेब्रुवारी
सन १८७५ इसवी

नारायण महेश्वर

पत्ता— वऱ्हाडसमाचार छापखाना.

नोटिसा.

नोटिस— योगाजी, वल्लद भोनाजी पाटील कुणबी मौजे वाडी अमडापूर नजीक तेल्हारें तालुके अकोट जिल्हा अकोला. यांस पर्वता वल्लद राघूजी पाटील रैंदे तालुके अकोट याजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं तुह्मी आमचे साले आहा, व सात वर्षापूर्वीं आमची बायको ह्मणजे तुमची बहीण मयत झाली तिला मुठमाती देण्याचे वेळीं तिचे अंगावरील सोन्या चांदीचे दागीने काढिलेले चौघांचे विद्यमानें तुमचे पाशीं ठेविले ते अजमास रुपये ११५चे आमचे आह्मास तुह्मी अजून दिले नाहींत बहुत वेळां तुह्माला मागणें केलें व सरकारचा आणि पंचाचा ठरावही तुह्मी आमचे दागिनें आह्मास द्यावे असा झाला आहे. तथापि अजून देत नाहीं सबब मुद्दाम ही नोटिस दिली आहे तर नोटिस पोंचल्यापासून ८ दिवसात आमचे दागिने आमचे घरीं आणून द्यावे नाहींपेक्षां तुह्माला पुन्हा खर्चाचे पेचांत येऊन दागिने द्यावे लागतील व दगाबाजी कराल तर फौजदारी खटला होईल. कळावे तारीख १ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इ.

(सही) पर्वता वल्लद राघूजी दस्तुर खुद्द

नोटिस— तानबा विठ्ठल देडे रहाणार बाळापूर जिल्हे अकोले यांस लक्ष्मण वल्लद मुदगलसा पाहाडी याजकडून कळविण्यांत येते कीं तुह्मी आह्माला नोटिस दिली ती खोटी आहे. आमचीं केळीचीं खोडें तुह्माकडे ५०० पैकीं अजून २५० येणें शिलक आहेत. व तीं चैत्र अखेरपर्यंत जशीं जशीं चांगलीं व घेण्या योग्य निपजतील तशीं तशीं घेऊन जाण्याचा करार आहे. तथापि हल्लींही तुमचे ह्मणण्या प्रमाणें आह्मी खोडें घेऊन गेलो असतो पण खोडें फार लहान आहेत सबब नेतां येत नाहींत. च्यार माळ्यांचें संमतानें समक्षा समक्ष नेण्याजोगीं खोडे तुह्मीं दाखऊन द्यावीं ह्मणजे आह्मी आजही नेण्यास तयार आहों. पाचशाचे भरतीस खोडे कमी येतील तर आमचा अधिक घेतलेला पैसा तुह्मी हिस्से रसिदीनें परत द्यावा. व आह्मास विनाकारण नोटिस देऊन खर्च पाडलात सबब या जबाबाचा खर्च तुह्मी आठ दिवसांत आह्मास द्यावा. असें न कराल तर तुह्मापासून कायद्या प्रमाणें तो भरून घेतला जाईल. आह्मी हमेशा खोडें नेण्याचा करार करून खोडें नेलीं नाहींत असें तुह्मी लिहिता याला काय ह्मणावें? तुह्मी थोर लोक आहात. आह्मा गरीबाचा हाच धंदा असून आह्मी आपले पोटाचे कामांत हयगय कशी करू याची कल्पना तुह्मी बडे लोक ह्मणून तुह्माला झाली नाहीं असें वाटतें. आठ दिवसांपुढें तुह्मी खोडाचे जबाबदार होणार नाहीं ह्मणता पण चैत्रापावेतों करार आहे त्यावरून कायदा तुह्मांला जबाबदार होण्याला भाग पाडील हें खूप समजावें व असें आहे तर जागेचे भाडें तुह्माला मिळणार नाहीं गरीबावर असा जुलूम करू नये. कळावें तारिख १ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी

(सही) लक्ष्मण वल्लद मुदगलसा याचे हातची निशाणी

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्याच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये

रा. रा. वऱ्हाडसमाचाराचे एडिटर यांस—

वि वि. आपल्या वाचकांस इकडील शाळाखात्याविषयीं चार ओळी वाचण्यास सादर कराव्या अशा हेतूनें हें पत्र लिहिलें आहे. तर कृपा करून आपल्या सुंदर पत्रीं जागा द्यावी.

वऱ्हाडांतील शाळाखात्यांत १८७१ सालांत जे फेरफार झाले त्यावर मास्तर लोकांवर दोन संक्रांती आल्या. त्यापैकीं एक संक्रांत मेहेरबान क्यांडी साहेब आफिशियेटिंग डायरेक्टर यांणीं आणिली होती. त्याचा निकाल त्यांनीं आपण वऱ्हाड सोडण्यापूर्वींच केला, त्यांनीं मास्तरांच्या परीक्षा घेण्याचें एक सर्क्युलर केलें होतें. आणि त्या सर्क्युलरानें बरीच स्वस्थता दिसूं लागली होती पण ते साहेब पडले दयाळू त्यांचे हातून लोकांचें अनहित कसें होईल ? त्यांनीं चतुरपणानें अशी युक्ती काढिली कीं, जे पास होतील त्यांस बढती मिळेल व जे नापास होतील त्यांस त्याच पगारावर रहावें लागेल. असें केल्य मुळें पुष्कळ मास्तरांस उलटा परिक्षेची तयारी करण्याचा हुरूप आला व ज्या मास्तरास परीक्षा देण्याची गरज नव्हती त्यांसही परिक्षेची तयारी करावी अशी इच्छा उत्पन्न झाली. एकंदरींत सदर्हू परिक्षपासून कोणाचेंही नुकसान न होतां कित्येकांचें हित झालें. ही एक संक्रांत नाहींशी होऊन थोडे दिवस झाले नाहींत तों दुसरें ग्रहण लागलें. हें ग्रहण शास्त्री मास्तरानां बहुतकरून लागलें या ग्रहणाचा पर्वकाल तारिख ३१ जानेवारी पर्यंत होता.

वऱ्हाडांतील शास्त्री ह्मणविणारे ह्मणजे नुसतें संस्कृत जाणणारे मास्तर यांस मराठी भाषेचें व्याकरण चांगलें अवगत नसतें, त्यांस हिशेब ठिशेब व मराठी लिहिणें वाचणें चांगलें येत नाहीं असा इन्स्पेक्टर साहेबांचा कोणी ग्रह केल्यावरून साहेब बहादुरांनीं मिडल क्लास स्कुलांतील बहुतेक सर्व शास्त्री मास्तरांस सहा महिन्यांची नोटिस दिली होती कीं ग्रहणाचा पर्वकाल जानेवारी अखेर संपतो तर त्या मास्तरांनीं पहिल्या फेब्रुवारी पासून आपापल्या घरीं सुखवस्तु रहावें कारण खात्यांत खर्च कांहीं कमी करावयाचा आहे.

आतां जर खर्च कमी करावयाचा आहे तर खात्यांत जे अगदी नवीन लागले आहेत त्यांस घरीं जावयास सांगावयाचें होतें. तसें न करितां बिचारे शास्त्री लोकांवरच संक्रांत आली. परवाची संक्रांत शास्त्र्यावर तर नाहीं बसली ? काय असेल तें असो पण ज्यांनीं सहा सहा सात सात वर्षे या खात्यांत नोकरी केली आहे त्यांत एकदम रजा देणें हें सरकारचे दयाळुपणास लाजविण्यासारखें आहे. कित्येक मास्तर पांच पांच रुपये बढती घेऊन मुंबई इलाख्यांतील तीस तीस रुपयांची नोकरी सोडून आले आहेत. आ-

नपर्यंत ते तिकडे असते तर त्यांस तिकडे च दहा पांच रुपये वाढले असते. बिच्यारे भोळे थोड्याशा बढतीला भुलले आणि सगळ्याला मुकले ! !

बरें, नोटिस दिलेले सर्वच मास्तर निरुपयोगी आहेत असें नाहीं. कित्येक मास्तर इकडील पांच सहा यत्ता उत्तम प्रकारें शिकविण्यास लायक आहेत असें असून " गाड्याबरोबर नळ्याला यात्रा " असें झालें आहे. अथवा "एकट घोडें बारा टक्के" हा न्याय झाला आहे.

कोणी ह्मणतात साहेबांचें ह्मणणें आहे कीं, मिडल क्लास स्कुलांतून सर्व मास्तरांस इंग्रजी भाषेचें परिज्ञान असलें पाहिजे. ही गोष्ट खरी आहे, याला कोण नांव ठेवील? पण यासंबंधानें मला एक शंका आली आहे कीं, मिडल क्लास स्कुलांतून वीस किंवा पंचवीस मुलें इंग्रजी शिकणारीं असतात, बाकी सर्व मराठीच शिकतात. तर त्यांनां इंग्रजी जाणणारेच मास्तर पाहिजेत असें नाहीं. बरें मिडल क्लास स्कुलाची गोष्ट सोडून दिली तरी लोअर क्लास स्कुलें पुष्कळ आहेत कीं, जेथें इंग्रजीची काडीमात्र जरूर नाहीं. अशा स्कुलांत ग्रहणानें ग्रासलेले मास्तर यांस पाठविलें तर काय हरकत आहे? पण इतकी काळजी कोणास? नशीब यांचें.

आह्मा वऱ्हाड्यांनां इंग्रजी- फिंग्रजीची विशेष जरूर नाहीं. आमचे मुलांस लिहितां वाचतां आलें व अडकापैसा मांडतां आला ह्मणजे आह्मास पुष्कळ झालें. तर आह्मास पाहिजे त्यापेक्षां दसपट या शास्त्री मास्तराजवळ संग्रह असून त्यांची योजना लोअर क्लास स्कुलांत कां करीत नाहींत कोण जाणे. त्यांचे हातून तर आमचीं मुलें चांगलीं तरबेज होतील अशी आमची पूर्ण खात्री आहे.

एडिटर महाराज या बाबदींत आपण कांहीं तसदी घेऊन योग्य अधिकाऱ्यांस कांहीं सूचना केल्यास व त्या सफल झाल्यास आपलें स्मरण राहील. ही विनंती.

वऱ्हाड-तारिख १० जानेवारी १८७५इ.

आपला ब्रह्मानंद.

वऱ्हाडसमाचार

मिती माघ शु० १ शके १७९६

वऱ्हाडांतील पोलिसपट्टी.

[illegible] खर्च भागण्याकरितां रयतेवर [illegible] याचे ते सुलभ व सर्वांवर [illegible] याचें फार अगत्य आहे. [illegible] तर त्या कराचा फार बोभाटा [illegible] राजास बाद्ध लावितात. वऱ्हा[illegible] पट्टी ह्मणून एक अडमाप कर [illegible] विवेचन आह्मी कित्येक वेळा केलें आहे ह्मणून व सर्वांस त्याचा चांगला अनुभव आहे ह्मणून ते त्याचें स्वरूप ओळखून आहेत; घाण्यावर दिवसभर खपणारा तेली, व उन्हांत घामागूम होऊन दिवसभर पानें विकित बसलेला तांबोळी यांणां वर्षास रुपया दोन रुपये तरी पोलिसपट्टी दिलीच पाहिजे आणि शंभर, दोनशें, व चारशें रुपये महिना पगार मिळविणारे तहशिलदार, दप्तरदार, मुनसफ यांणीं न दिली असतां चिंता नाहीं. तसेंच गावाबाहेर मळ्यांत झोपडें करून रहाणारा माळी याचें पोलिसानें रक्षण न केलें तरी त्यानें पोलिसपट्टी दिलीच पाहिजे. व सहस्त्रावधि रुपये महिन्यास कमावणाऱ्या साहेब लोकांनीं ती न दिली असतां चिंता नाहीं असा नियम वऱ्हाडांत आज कित्येक वर्षें चालत आला. व गरीब उदमी लोक पट्टी देतच आले. फार काय सांगावें, उमरावतीच्या पहिल्या प्रतीच्या वकिलावर ३० रुपये पोलिसपट्टी व अकोल्याच्या वकिलावर १०० रुपये पोलिसपट्टी! तसेंच मूर्तिजापुरच्या गोविंदराव जमादारावर तो पुंजी बाळगून गहाणा टहाणाचा व्यापार करितो ह्मणून त्यावर २०० रुपये पोलिसपट्टी, आणि तेथीलच मोफ्फुसिल नावाची युरोपियन व्यापारी कंपनी लक्षावधीच्या व्यापाराची घडामोड करिते तिला १०० रुपये पोलिसपट्टी, असाही प्रकार रयतेच्या पहाण्यांत आहे. तसेंच गुदस्त सालीं सरकारी कामदारांवर पट्टी बसविण्याचा विच्यार झाला होता त्याचा आकार उत्पन्नावर एक रुपया शेकडा धरिला होता व व्यापारी उदमी लोकांपासून तीन रुपये शेकडा घेण्याचा ठराव आहे. गुदस्तां सरकारी नोकरांवर एक रुपया आकारणी मात्र झाली पण वसूल घेण्यांत आला नाहीं; आणि इतरांपासून आकारणी बिनतक्रार घेतली, एवढेंच नाहीं. मोठमोठाल्या सावकार लोकांच्या जिनगीची जप्ती व विक्री करूनही घेतली, असा अनियमित व आभाळ कोसळल्यासारखा प्रकार झाला तेव्हां ईश्वरास दया आली. व साल मजकुरीं सुरळीत प्रकार होण्याचा रंग आला असें दिसतें. गुदस्त सालीं अकोल्यांतील कित्येक व्यापाऱ्यांनीं अधिक पट्टी बसलेली कमी व्हावी ह्मणून म्युनिसिप्यालिटीकडे, डिपुटी कमिशनरकडे, कमिशनरकडे, रेसिडेंट साहेबाकडे व शेवटीं हिंदुस्थान सरकाराकडे देखील अर्ज केले. आणि सर्वत्र कल्लोळ झाला तेव्हां या सालीं त्याचा विच्यार झाला असें दिसतें. हिंदुस्थान सरकारानें एक जाहिरनामा नंबर ११ तारिख २७ जानेवारी सन १८७५ इसवीचा करून तो आपले ग्याझेट नंबर ५ तारिख ३० जानेवारी पान ५४ यांजवर छापून प्रसिध्ध केला आहे तो असा:—

म्युनिसिपाल कमिट्या.

अमानी हैदराबाद मुलखांत खालीं लिहिलेले कर बसविण्याचा गवरनर जनरल इन कौंसल यांनीं ठराव केला आहे.

१ बाजारसेस— नियमित दिवशीं भरणारे बाजारांत माल आणून विकणारे यांजवर तीन आण्यापासून तीन पै पावेतों कर घ्यावा.

२ टौनफंड — अमानी हैदराबाद मुलखांत मिळकती करितां रहाणारे किंवा कामकाज करणारे अथवा धंदा उदीमवाले सर्व लोकांवर, त्यांचे उत्पन्नाचा मार्ग शेतकी खेरीज करून दुसरा कोणत्याही प्रकारचा असो त्यांवर हा कर बसेल.

शर्ती—ज्याची सालीना अजमासे मिळकत २०० रुपयांहून कमी असेल त्यापासून सदरील कर घेऊ नये—एक रुपया शेकड्याहून हा कर अधिक घेऊ नये—व एका मनुष्यापासून ५०० रुपयांवर हा कर घेऊ नये.

याप्रमाणें हिंदुस्थान सरकारचा ठराव झाला. हा लोकांच्या फार गवगव्यामुळेंच झाला असें आह्मांस वाटतें. अस्तु. लोकांचें हृद्गत जाणून हिंदुस्थान सरकारानें हा ठराव फार उत्तम केला; याजबद्दल वऱ्हाडांतील लोक त्यांस दुवा देतील यांत संशय नाहीं. कमिशनर साहेबाच्या सूचनेवरून क्या० बुलक साहेब येथील डिपुटी कमिशनर यांनीं कालच्या मागील शनिवारीं टौनहालांत सभा भरविली होती तेव्हां व्यापारी व वकील वगैरे लोकांवर २ रुपये शेकडा पोलिसपट्टी आकारली आहे, तिच्यांतही आतां या ठरावानें फरक होईल अशी आह्मांस उमेद आहे. कारण पट्टीचा तक्ता तयार होण्यापूर्वीं सरकारचा ठराव झाला आहे तेव्हां त्याचा लाभ लोकांस मिळाला पाहिजे.

नवीन पुस्तक.

गंगावर्णना या नावाचें प्राकृत कविताबद्ध पुस्तक रा. सा. पांडुरंग व्यंकटेश चिंतामणी पेटकर बेळगावचे डिपुटी एज्युकेशनल इन्स्पेक्टर यांनीं दक्षिणाप्राइज कमिटीच्या बक्षिशीच्या जाहिरातीवरून नवीन रचून कमिटीकडे पाठविलें होतें तें त्यांनीं पसंत करून त्यांस ४०० रुपये बक्षिस दिले. तें पुस्तक पांडुरंग पंत यांनीं हल्लीं बेळगावसमाचार छापखान्यांत छापिलें व त्याची एक प्रत आह्मांस पाठविली ती स्वीकारून आह्मी त्यांचे आभार मानितो. यांतील कवितांचे कांहीं कांहीं मासले वाचकांस दाखविणें इष्ट होतें परंतु पत्रांत स्थलसंकोच्यामुळें तसें करवत नाहीं. या काव्यांत गंगेचें वर्णन ती हिमालयांतून निघून समुद्रास मिळाली तेथपर्यंतचें वाटेंतल्या स्थळांचें थोडथोडें इतिहासासहित केलें आहे व काव्याचा ओघ चांगला आणि सरळ आहे. व कांहीं कांहीं ठिकाणीं श्लोक फार चांगले झाले आहेत. दक्षिणाप्राइज कमिटीचे सेक्रेटरी यांनीं या ग्रंथाबद्दल अभिप्राय दिला आहे तो असा:—

सर्वांमध्यें या काव्यांत मूळ विषयाचें प्रौढ रीतीनें प्रतिपादन आणि इतिहासामधून व अनुभवसिद्ध गोष्टींवरून घेतलेल्या माहितीची पद्धतिवार व्यवस्था हीं नीट दिसून येतात.... यांतील पद्यें स्वभावत: सरळ असून गंभीर अशीं आहेत.... ग्रंथकर्त्यानें या काव्यांत पद्यें लिहिण्याची जी शैली प्रचारांत आणिली आहे तिजमध्यें कांहीं विशेष गुण आहे.... त्याचीं हिमालयावरील वन्य आणि अद्भुत अशा देखाव्यांचीं वर्णनें हुबेहुब असून भव्य आहेत.... त्यानें केलेलीं कनाज व कानपुर या स्थळांचीं वर्णनें वाचून पहातां त्याच्या अंगीं वर्णनशक्ति चांगली असल्याचें दिसून येतें. त्यानें कानपुर येथील बंडाची हकिकत इतक्या मनोवेधक रीतीनें सांगितली आहे कीं ती वाचतांनां मनाला उद्वेग आल्यावाचून कधींही रहाणार नाहीं........ त्यानें सुंदरवनाचें व तेथील भयानक अरण्यांचें वर्णनही फारच चित्तवेधक असें केलें आहे.... त्याची स्वाभाविक कविताशक्ति, त्याचे प्रौढ आणि मूळचे विचार, त्याच्या पद्यांची गोड सरणी, आणि भाषेवर त्याची हुकुमत या सर्व कारणांवरून पहातांनां तो आपल्या स्तुतीस व बक्षिसास योग्य प्रकारें पात्र आहे."

हें सर्व खरें असेल तथापि आह्मांस वाटतें कीं कविता वाचण्याबरोबर मनोवृत्ती उचंबळणें किंवा हृदयस्फोट होणें हें या कवितांत सर्वत्र विशेष साधलें नाहीं. तथापि अलिकडे कवितांच्या रुचीविषयींची मतें दोन प्रकारचीं आहेत ह्मणून यालाच उत्तम रसपरिपाक कोणी ह्मणत असतील तर ठीकच आहे. अस्तु. एकंदरींत या कवीचें वर्णन करण्यास आह्मांस शंका वाटत नाहीं व तो काव्यावर परिश्रम ठेवील तर त्याचें काव्य दिवसानुदिवस फार चांगलें होईल असें आह्मांस वाटतें.

या पुस्तकाची किंमत ८ आणे आहे.

वऱ्हाड

अकोला जिल्ह्याचे राजिस्टर खात्याचें काम मि० दस्तुर बहिमनजी साहेब असिस्टंट कमिशनर यांजकडे देण्याचा ठराव झाला. मि० डेविस साहेब यांजकडे खजिन्याचें काम असल्यामुळें तालुक्यांतून फिरावयास त्यांस मुळींच होत नाहीं. व दस्तुर बहिमनजी साहेबांचें फिरणें बरेंच असून ते चांगले शोधक आहेत व हल्लीं त्या खात्यांतील थोडा बहुत गोंधळ कळून आल्यावरून त्यांचे शोधाची विशेष अवश्यकता आहे. याजकरितां त्यांकडे मुद्दाम हें काम सोंपविलें आहे असें ऐकतों; आणि हें खरें असेल तर या नव्या व्यवस्थेपासून काय निष्पन्न होतें तें पहावें!

अकोलें तालुक्यांत शिगाव येथें आनररी माजिस्त्रेटचें कोर्ट करण्याचा ठराव झाला. व बाळापुरचे देशपांडे रा. रा. अच्युत पुरुषोत्तम यांची त्या कामीं नेमणूक झाली. हें कोर्ट आठवड्यांतून दोनदा भरणार असें समजतें.

मि० स्कार्जी साहेब अकोला हायस्कुलचे माजी हेडमास्तर यांची जयपुराहून पुण्याच्या इंजिनियारिंग कालेजांत प्रोफेसरचे जागेवर नेमणूक झाल्याप्रमाणें ते गेल्या गुरुवारीं भुसावळेकडून तिकडे गेले. त्यांस भेटण्याकरितां त्या रात्रीं विद्याखात्याकडील ५।४ मंडळी भुसावळेस गेली होती.

जळगावचा रजिस्टर कारकून विष्णु भिकाजी याजवर तीन मुकद्दमे चालू आहेत त्यांचा निकाल उदईक समजेल. त्याचे

अकोल्याच्या पोलिसपट्टीचें काम म्यानेजिंग कमिटीकडून बहुतेक पुरें झालें. आतां येत्या महिन्याच्या आरंभीं जनरल कमिटी भरून तें मंजुर करणार आहे. बऱ्याच लोकांच्या तक्रारी म्यानेजिंग कमिटीनें ऐकिल्या, व हिशेब पाहून कमी आकारण्या माफक ज्यांची स्थिति दिसली त्यांवरील तितका आकार कमीही केला; तथापि आह्मास वाटतें कीं, वकील लोकांवरील भारी पट्टीचा विच्यार अजून होणें जरूर आहे व तो जनरल कमिटीचे दिवशीं डिपुटी कमिशनर साहेब अवश्य करितील अशी उमेद आहे. सहा जिल्ह्यांत कोठेंही वकिलांवर इतकी जबर पट्टी नाहीं. उमरावतीच्या कमिटीचें उत्पन्न दरसाल सुमार ३०००० रुपये आहे पण तेथें चांगल्या प्रतीच्या वकिलावर ३० रुपयांहून अधिक पट्टी नाहीं. आणि येथें १००, ६०, ५०, असे बरचे दर आहेत याजकरितां त्यांचीं खरीं उत्पन्नें मनास आणून ते कमी दरास पात्र असतील तर त्यांवरील बोजा कमी व्हावा अशी आमची शिफारस आहे. बाकी कोणाचा बोभाट नाहीं.

सालमजकूरची पोलिसपट्टी हिंदुस्थान सरकारच्या नवीन ठरावा बरहुकुम एक रुपया प्रमाणें आकारली जाईल अशी सर्वांस उमेद होती परंतु त्याप्रमाणें या सालां वहिवाट होत नाहीं, पुढील सालीं होणार हें ऐकून लोक फार दिलगीर आहेत. व या संबंधानें दुसरीकडे रेसिडेंट साहेबांच्या अवलोकनार्थ आह्मी कांहीं मजकूर लिहिला आहे त्याकडे आमचे डिपुटी कमिशनर व कर्नल नेंभार्ड साहेब कमिशनर हे रयतेची बाजू धरून लक्ष्य देतील तर लोकांवर त्यांचे फार उपकार होतील. कमिशनर साहेबांनीं जागोजाग दरबार भरून पोलिसपट्टीचा जुलूम कमी केला जाईल अशीं अभिवचनें दिलीं आहेत तीं या समयीं लोक आठऊन आहेत.

मि० दस्तुर बाहिमनजी जामासजी साहेब आसिस्टंट कमिशनर यांनीं जळगाव येथील लायब्ररीस १० रुपये दिले असें आह्मांस समजलें आहे.

देऊळगावराजा येथील गरीब लोकांच्या मुलांस फी देण्याचें सामर्थ्य नाहीं तशांना लोकांनीं वर्गणीनें पैसे जमवून फी द्यावी व शाळेंत विद्याभ्यासास पाठवावें. अशी नव्या प्रकारच्या औदार्याची उत्तम खटपट मि० अबदुलबारी चिखलीचे तहाशिलदार यांनीं केली त्याविषयीं पत्र आलेलें दुसरीकडे छापलें आहे तें पहावें. तहशिलदारानीं लोकांच्या मनावर या गोष्टीचा ठसा उठवून सुमार ९० रुपये जमविले ही गोष्ट त्यांची तारीफ करण्या योग्य आहे.

रा. रा. वामनराव कृष्ण देशमुख बुक डिपोचे क्युरेटर हे ४० दिवसांची रजा घेऊन मुलीचे लग्नाकरितां कोंकणांत गेले.

डा० सिंक्लिर साहेब विद्याखात्याचे डायरेक्टर गुरुवारीं येथें आले. आतां उमरावतीकडे जाऊन मार्चाचे आरंभीं सर्व आफिसासहवर्तमान चिखलदऱ्यास जातील. व उन्हाळ्यांत थंड हवेचा उपभोग घेऊन वार्षिक रिपोर्ट तेथें लिहितील. आमचे वृद्ध डायरेक्टर थकल्या सारखे दिसतात तरी मेहनत अलीकडे खूप घेतात हें विशेष आहे.

मि० नालिस साहेब अकोल्याचे स्मालकाज कोर्टाचे जड्ज थोडे दिवसांत कोठें डिपुटी कमिशनर होणार अशी वार्ता आहे. उमरावतीचे डिपुटी कमिशनर मि० हार्डर्न साहेब तीन महिन्यांचे रजेवर जाणार आहेत त्यांच्या रजेंत नौलिस साहेबास आफिशियेटिंग नेमण्याचा सरकारचा विच्यार असेल असें वाटतें.

मि० डेविस साहेब अकोल्याचे ट्रेझरी आफिसर दोन महिन्यांची रजा घेऊन एप्रिल महिन्यांत बाहेर जाणार आहेत व त्या मुदतींत त्यांचे काम पाहण्यास मि० पुरुषोत्तम नारायण अडगावचे एकस्ट्रा असिस्टंट कमिशनर येथें येणार असें वर्तमान आहे.

वणीकडून आह्मांस पत्र आलें आहे त्यावरून समजतें कीं तिकडे कोळशाची खाण खोदण्याचा कारखाना मौजे पिनगाव येथें चालू असलेला बंद झाला होता पण पुन्हा सुरू होणार असें वर्तमान आहे.

वणी गावांत सडका वगैरे होऊन चांगली सुधारणा झाली आहे. बाजारांत चौक केला आहे तो फार छानदार दिसतो शिवाय वणी तालुक्यांतही रा. रा. अंबादास संतो तहशिलदार यांनीं सडका व शालागृहें चांगलीं बांधविलीं आहेत व ते अशा कामीं फार मेहनत घेतात असें आह्मांस समजलें आहे.

जानेवारीच्या शेवटल्या आठवड्यांत मुंबईकडे कापूस रवाना झाला तो

वर्धा	१०००	फुलप्रेस गड्डे
हिंगणघाट	६४२	,,
उमरावती	४२९२	,,
मूर्तिजापूर	३९८	,,
शिगाव	३८८१	,,
खामगाव	५६७२	,,
	१५७८६	

याशिवाय हरद्याहून १०६ डोक्रे व खांडव्याहून २१ डोक्रे रवाना झाले.

कांहीं कापूस वायव्य प्रांताकडे गेला व कांहीं खानदेशांतील जळगावच्या कारखान्याकडे गेला त्याचे टिपण:—

	फुलप्रेस	बोजे
वायव्यप्रांत	६६५	४७८
जळगाव	०	२५८

थंडी दिवसानु दिवस कमी होत चालली. व उष्णतेचा थोड थोडा भासला जाणवूं लागला आहे. रोग राई कांहीं नाहीं. पिकें साल मजकुरीं चांगलीं आलीं आहेत. अकोल्याच्या नदीला पाणी वरचेवर सोडीत असतात तेणेंकरून पाण्याचाही भिकार मिटला आहे.

वर्तमानसार

नेपाळचे प्रधान सर जंगबहादूर विलायतेस जाण्याच्या तयारीनें मुंबईस आले होते व दुसरे दिवशीं निघणार तों घोड्यावरून पडून फार जखमी झाले. आतां त्यांची प्रकृती बरी आहे पण विलायतेस जाण्याचा बेत त्यांनीं तूर्त रहित केला असें समजतें.

बडोद्यास कमिशनाकरितां कामदार नेमिले ते :—

चीफ जस्टीस सर आर कौच अध्यक्ष, व जनरल मीड, मि० मेलवील, महाराज शिंदे, महाराज जयपूर व सर दिनकरावहे मेंबर.

गायकवाडाकरितां डिफेन्स [बचाव] तयार करावयाचा त्याला अजून २९०००० रुपये खर्च पाहिजे असें सालिसिटर ह्मणतात बडोद्यास या गडबडीच्या संबंधानें आजपर्यंत लोक कैद झाले आहेत ते:— १ खानविलकर, २ हरीबा दादा, ३ दामोदरपंत, ४ बळवंतराव देव, ५ बळवंतराव राहुरकर, ६ नारायण भाई, ७ मार्तंडराव न्यायाधीश, ८ आपा साहेब नवाब, ९ गोविंदराव मामा, १० नाना विठ्ठल, ११ वसंतराव खजिनदार, १२ यशवंतराव नाईक, १३ [illegible], १४ बापूजी सदाशिव पागदार, १५ नारायणराव क्याशर, १६ गुजाबा सुभेदार, १७ मोरोपंत सादरेकर, १८ हकीमजी, १९ सरसु जमादार रेसिडेंटाकडील, २० रावजी, व २१ अप्पा.

मल्हाररावास कैदेंतून मुक्त करावें असा बडोद्याच्या लोकांनीं एक अर्ज केला त्यावर २००० सह्या झाल्या आणि अधिक सह्या घेण्याचें काम चालू असतां ती खटपट करणारे तीन इसम दाजीबा, काळू, आणि रावजी यांस पोलिसचा सुभेदार आबाशिंग यानें पकडून नेलें.

कैलासवासी खंडेराव गायकवाडाची बायको रखमाबाई हिनें नाशकाहून कलकत्यास वकील पाठवून दत्तकाची खटपट चालविली आहे.

ग्रांट डफ साहेब कलकत्याकडून मद्रासेस गेले.

मुंबईस मुनसफीची परीक्षा तारीख ८ मार्चे रोजीं होणार. उमेदवार ४७ आहेत.

नाना खानविलकर यांची कोंकणांतील संपत्ती रत्नागिरीहून पोलिसाचे ३० लोक जाऊन पकडली.

रा० रा० कृष्ण शास्त्री चिपळूनकर वर्तमानपत्रांचे रिपोर्टर यांचे काम पाहण्या करितां मि० आत्माराम पाटकर यांस नेमिलें.

साऱ्या हिंदुस्थानांत एकच प्रकारचा वजना मापाचा शेर असावा असा विच्यार निघून नमुना तयार झालेला सन १८७१ सालीं विलायतेस पाठविला तो तिकडून पास होऊन येण्यावर अजून तें काम तकूब आहे.

नोटिसा.

नोटिस — भवानी रामकृष्ण व राधाकृष्ण भवानी रहाणार मौजे बोरी प्रगणे व तालुके मेहेकर जिल्हा बुलढाणें यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिस देण्यांत येतें कीं तुमची नोटिस तारिख २१ माहे दिसेंबर सन १८७४ इसवीची पावल्यावरून तुह्मास कळविण्यांत येतें कीं दिवाणी मार्गानें हक्क शाबीत केल्या वाचून तुमचा फक्त नोटिसीनें सदरहू जागेवर आमचा हक्क नाहीं असें समजण्यास आह्मास सबळ आधार नाहीं. सबब तुमच्या लिहिण्याप्रमाणें आमच्याकडून वर्तणूक होणार नाहीं हें उघड समजावें.

तुह्मी कायद्याप्रमाणें हक्क शाबीत करण्याची तजवीज न कराल तर मात्र आह्मास तुमच्या नोटिसीचा जबाब देण्यांत जी तक्लीफ व जो खर्च झाला आहे त्या बद्दल आह्मास सिरस्तेप्रमाणें तजवीज करावी लागेल हें खूप समजावें. कळावे तारिख १० माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

(सही) तुकाराम व अंबादास भवानी कुळकर्णी वहिवाटदार सदाशिव तुकाराम कुळकर्णी माजे बोरी प्रगणे व तालुके मेहेकर जिल्हा बुलढाणें.
दस्तुर खुद्द.

नोटिस— रा. विठोबा जोध दुकान हिवरखेड तालुके अकोट यांस खालीं सही करणार अशी नोटिस देतो कीं तुमचे कडे कार्तिक शुद्ध १ संवत १९३१ रोजीं खातेबाकी येणें रुपये ४३१।= खेरीज व्याज घेणें निघालें असून आजवर तुह्मी दिलें नाहीं याजकरितां या नोटिसीनें कळविण्यांत येतें कीं आज तारखे पासून १५ दिवसाचे आंत सदरहू रुपयांचा फडशा करून द्यावा न दिल्यास सिरस्तेप्रमाणें फिर्याद करून या नोटिसीचे खर्चासुद्धां भरून घेण्यांत येईल तारिख १२ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

(सही) मगणीराम तनसुकराय
साहु दुकान तेल्हारें.

नोटिस—-रा. सिवदास भय्या तेल्हारेकर यांस खालीं सही करणार अशी नोटिस देतो कीं तुमचेकडे कार्तिक शुद्ध १ संवत १९३१ रोजीं खातेबाकी येणे रुपये २२२७ खेरीज व्याज घेणें निघालें असून आजवर तुह्मी दिलें नाहीं याजकरितां या नोटिसीनें कळविण्यांत येतें कीं आज तारखेपासून १५ दिवसांचे आंत सदर्हू रुपयांचा फडशा करून द्यावा. न केल्यास सिरस्तेप्रमाणें फि[illegible] करून या नोटिशीचे खर्चासु[illegible] त येईल तारिख १२ मा[illegible] १८७५ इसवी.

(सही) मगणी[illegible]
साहु[illegible]

जाहिर[illegible]

खालीं सही करणार [illegible]
लोकांस कळविण्याकरितां ज[illegible]
ण्यांत येते कीं कसबे पातूर [illegible]

के बाळापुर जिल्हा अकोला या गावीं ज्या शेतांत नानासाहेबाची यात्रा भरती तें शेत सर्वे नंबरचे आमचे मालकीचें आहे त्या ठिकाणीं जे व्यापारी लोक येऊन आपली दुकानें लावतील त्या लोकांपासून आह्मी आपले मालकीबद्दल खालीं लिहिले दरा प्रमाणें भाडें घेऊ न दिल्यास त्यांस त्या शेतांत दुकानें लाऊ देणार नाहीं. भाड्या चे दर खालीं लिहिल्याप्रमाणें.

१ प्रत १ली दर एक रुपया

८८ प्रत दुसरी आठ आणे

८४ प्रत तिसरी चार आणे

सदर्हू प्रमाणें भाडें देण्यास हरकत क ल्यास सदरीं लिहिल्याप्रमाणें तजवीज केली जाईल. तारीख ८ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

[सही] देवीदास बिठोबा आंबले संस्थान पातुर शेखबाबू.

दराविषयीं कोणास आपले मगदूर मा फक कमी ज्यास्त बोलणें असेल तर त्यानें समक्ष भेटावें.

जाहिरनामा.

श्रीमान डिपुटी कमिशनर साहेब बहादूर जिल्हा उमरावती. तमाम लोकांस कळविण्याकारितां देण्यांत येतो जे— उमरावती जिल्ह्यांतील खालीं लिहिलेले ठिकाणचे कलाली, अफु, गांज्या, विषयुक्त [illegible] सन १८७५।७६ अगर फसली १२८९ सालचे गुत्याचे हरास अद्याप होणें आहेत ते खालीं लिहिलेले तारखेस व मुक्कामीं ज्या त्या अधिकाऱ्याचे समोर उघड लिलावानें हरास होतील सबब ज्यांची इच्छा मक्ता घेण्याची असेल त्यांणीं ज्या त्या तारखेस तेथें हजर व्हावें.

[illegible] हरास करण्याचे जे नियम आहेत ते तेच ज्यारी असोन त्यांत कांहीं थोडी कमजास्ती करण्यांत आली आहे ती लिलाव सुरू होण्याचे पूर्वीं सर्वांस हरास करणारे अधिकारी वाचून दाखवितील. दर साल ज्या गावीं एतद्देशीय दारूची भट्टी होती त्या गावची सिंदीही कलाली बरोबर हरास होऊन ज्या ज्या गावीं भट्टी नाहीं त्या गावची सिंदी निराळी हरास होण्याची वहिवाट होती. हलीं या सालीं तसें न होतां सिंदी व कलाली अलग हरास होईल व अपकारीचे गुत्ते घेणारास जे लायसेन्स दिले जाईल तें योग्य स्टांपावर दिले जाईल हे दोन फेरफार विशेषेकरून यंदा चे [illegible] आहेत.

लिलाव होण्याच्या तारखांचा व मुक्कामांचा तपशील:—

मुक्काम बदनेरा तारीख १९ [illegible]वारी सन १८७५ [illegible] [illegible] मेहेरबान [illegible] [illegible] बहादूर असिस्टंट [illegible]नर यांचे समोर खालीं [illegible]ले हरास होतील.

[illegible]लाली.

[illegible]शन बदनेरा तालुके [illegible] [illegible]ट्यांचीं गावें १९.

[illegible]मोर्शी तालुके उमरावती [illegible] गावें ८.

[illegible]टेशन धनज तालुके मूर्तिजापुर भट्याचीं गावें १९.

सिंदी.

पोलिस स्टेशन धनज ता. मूर्तिजापुर.

अफू गांज्या.

पोलिस स्टेशन कारंजे तालुके मूर्तिजापुर. दुकानें ५.

२ पोलिस स्टेशन धनज तालुके मूर्तिजापुर. दुकानें २.

विषयुक्त.

१ तालुके उमरावती सबंध दुकानें २१	स्टेशनवार अगर तालुकेवार जसें सोयीस पडेल तसें.
२ तालुके मूर्तिजापुर सबंध दुकानें १९	

मुक्काम चांदुर [रेलवे] येथें तारीख २३ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ रोज मंगळवारीं तहशिलदार तालुके चांदूर यांचे समोर खालीं लिहिलेले हरास होतील.

कलाली.

१ पोलिस स्टेशन कुऱ्हे तालुके चांदूर भट्याचीं गावें ४३.

२ अउट पोस्ट तिवसें तालुके चांदूर. भट्याचीं गावें १४.

३ पोलिस स्टेशन चांदूर तालुके मजकूर. भट्याचीं गावें १८.

४ पोलिस स्टेशन- तळेगाव तालुके चांदुर. भट्याचीं गावें १८.

५ पोलिस अउट पोस्ट बोरगाव- तालुके चांदूर. भट्यांचीं गावें १५.

विषयुक्त.

१ तालुके चांदुर सबंध (स्टेशनवार अगर तालुकेवार जसें सोयीस पडेल तसें.) दुकानें १५.

मुक्काम नांदगाव काजी तालुके चांदुर येथें तारीख २५ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ रोज गुरुवारीं तहशिलदार तालुके चांदूर यांचे समोर खालीं लिहिलेले हरास होतील.

कलाली

१ पोलिस स्टेशन नांदगाव काजी तालुके चांदूर भट्याचीं गावें ९

२ आउट पोस्ट सोकड व धामक तालुके चांदूर भट्याचीं गावें ८

मुक्काम सिरखेड तालुके मोर्शी येथें तारीख ८ माहे मार्च सन १८७५ सोमवार रोजीं मेहेरबान नागोराव जयकृष्ण एकरट्टा असिस्टंट कमिशनर यांचे समोर खालीं लिहिलेले हरास होतील.

कलाली.

१ पोलिस स्टेशन सिरखेड तालुके मोर्शी भट्याचीं गावें २५

सिंदी.

१ पोलिस स्टेशन सिरखेड तालुके मोर्शी

तारीख १० माहे मार्च सन १८७५ रोज बुधवार मेहेरबान नागोराव जयकृष्ण एकरट्टा असिस्टंट कमिशनर यांचे समोर मुक्काम मोर्शी येथें खालीं लिहिलेले हरास होतील.

कलाली.

१ पोलिस स्टेशन मोर्शी तालुके मजकूर भट्याचीं गावें १७

सिंदी.

१ पोलिस स्टेशन मोर्शी

विषयुक्त.

१ मोर्शी तालुका सबंध (स्टेशनवार अगर तालुकेवार जसें सोईस पडेल तसें) दुकानें १९

तारीख १२ माहे मार्च सन १८७५ शुक्रवारीं मुक्काम वरूड येथें मेहेरबान नागोराव जयकृष्ण एकरट्टा असिस्टंट कमिशनर यांचे समोर खालीं लिहिलेले हरास होतील.

कलाली.

१ पोलिस स्टेशन वरूड तालुके मोर्शी भट्याचीं गावें ८२

सिंदी.

१ पोलिस स्टेशन वरूड

टीप—अफू गांज्या व विषयुक्ताचीं दुकानें ज्या ठिकाणीं आहेत त्या ठिकाणीं बाजार असेल तर गावांतील दुकान बंद करून बाजारांत लावण्याची यंदा मोकळीक आहे.

येणेंप्रमाणें नेमलेले तारखेस वर लिहिलेले मुक्कामीं बाकी राहिलेले अपकारीचे हरास गावंवार अगर जसें सोईस पडेल त्याप्रमाणें होतील. याविषयीं विशेष माहिती कोणास पाहिजे असेल तर त्यांणीं आमचे आफिसांत अगर ज्या त्या अधिकाऱ्याकडे विच्यारलें असतां मिळेल.

कळावें तारीख २३ माहे जानेवारी सन १८७५ इसवी.

माधवराव हरि
शिरस्तेदार.

सी. हार्डने
डेप्युटी कमिशनर
उमरावती.

गहाणावर व हलक्या व्याजावर कर्ज मिळण्याची सोय.

वऱ्हाडांत व विशेष अकोल्यांत सामान्य प्रतीच्या मनुष्यास कर्जाऊ रकम मिळण्यास मोठी अडचण आहे. सावकारलोक चांगल्या प्रतिष्ठित मनुष्यापासूनही व निवळ सोनें गहाण ठेवल्यासही रुपया दीड रुपयाचें व्याज घेतात व गरीब गुरीबापासून कित्येक सावकार दरमहा दररुपयास अर्धा आणा, एक आणा, व कांहीं प्रसंगीं दीड दोन आणेही व्याज घेतात. हा केवढा भयंकर व्यापार आहे व यापासून गोर गरीबास केवढी लूट, व अडचण आहे याचा विच्यार केला ह्मणजे सहृदय मनुष्यास अत्यंत वाईट वाटतें. पण इलाज नाहीं. लक्ष्मीनें ज्यांकडे कृपादृष्टीनें अवलोकन केलें आहे ते अशा कामीं अंध आहेत, व जे अशा कामीं डोळस आहेत ते लक्ष्मीच्या कृपावलोकनास अंध आहेत. मिळून अडचणच, तथापि दोन तीन भल्या गृहस्थांनीं असला परींत सामान्य प्रतीच्या मनुष्यास तरी थोडी बहुत मदत करीत जावी अशा हेतूनें आमच्या द्वारें पुढें लिहिलेला बेत केला आहे. तो अकोल्यांतील लोकांस कळावयाकरितां प्रसिद्ध करण्यांत येतो.

१ कोणी मनुष्यानें सोनें अगर चांदी गहाण ठेविल्यास त्याला दरमहा दर शेकडा एक रुपया व्याजानें रकम कर्जाऊ देण्यांत येईल.

२ कोणी सोनें चांदी शिवाय दुसरा कांहीं ठळक जिन्नस भांडें कापड वगैरे गहाण ठेवील तर दरमहा दरशेकडा दीड रुपया व्याजानें त्याला रकम देण्यांत येईल.

३ गहाणाशिवाय हातावर रकम घेणें झाल्यास दरमहा दोन रुपये शेकड्याचें व्याज पडेल. व रोखा लिहून द्यावा लागेल.

४ हातावर रकम कर्जाऊ घेणारा मनुष्य ओळखीचा व लायकीचा असावा. तसा नसल्यास त्यानें लायक मनुष्याची जामीनकी रोख्यावर घालून द्यावी.

५ दहा रुपये पर्यंत किरकोळ जूज रकमा दरमहा दर रुपयास दीड पैसा व्याजानें दिल्या जातील.

६ व्यापार कसा सुरळीत चालतो हें प्रथम अजमाऊन पहाण्याचें आहे याजकरितां कांहीं दिवस रोख्यावर ५० रुपयांहून अधिक व गहाणावर १०० रुपयांहून अधिक रकम एका इसमास दिली जाणार नाहीं.

७ कर्जाची फेड तीन महिन्यांनीं होत जावी, निदान सहा महिन्यांवर कोणाकडे रकम ठेविली जाणार नाहीं. पहिला हिशेब पुरा करून नवीन रकम नेण्यास हरकत नाहीं.

८ सोनें चांदी हा गहाण माल रकमेच्या सुमार दीडपट असावा, व इतर माल दुप्पट असावा.

९ गहाण सोडविण्याची काळजी ऋणकोस असावी. मुदत संपल्यावर महिन्या महिन्यानें एकदा असें तीनवार त्यास कळविण्यांत येईल. व मुदत संपून सहा महिने झाले ह्मणजे गहाण लहाण होऊन त्या मालावरील त्याचा हक्क नाहींसा होईल. पण असा प्रसंग ईश्वर जेवढा न आणील तेवढें आह्मी फार संतोषित होऊ.

येणेंप्रमाणें नऊ कलमी नियम केले आहेत. परमेश्वर कृपेनें हा व्यवहार सुरळीत चालून याच्या प्रवर्तकास उमेद व गरजवंतास सोय असावी ह्मणून आह्मी त्याची प्रार्थना करितों.

तारीख १ माहे फेब्रुवारी
सन १८७५ इसवी

नारायण मोरेश्वर

पत्ता— वऱ्हाडसमाचार छापखाना.

हें पत्र अकोलें एथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. खा. ब.

REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ९ अकोला, रविवार ता० १४ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इ० अंक ७

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराचीकिंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	६
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डाकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

नोटिस.

नोटिस— दत्तराज बाबा मानभाव कोठी पट्टाधीश वस्ती पेठ पिंपळगाव प्रगणे पाली जिल्हे पाथ्री परभणी इलाखे मोगलाई यास खालीं सही करणार याजकडून देण्यांत येते कीं तुह्मी मानभाव धर्माचे आमचे गुरू असून मौजे उगवे या गावीं आलों होतां तेव्हां आमचे येथें तुह्मी आपली देवपुजा व देवाचीं कांहीं पितळेचीं उपकरणीं असें ठेऊन निघून पुन्हा लौकर च येईन असें सांगून गेला व मी आल्यावाचून देवपुजा वगैरे कोणास देऊं नये असेंही सांगितलें आहे असें असतां ज्या लोकांशी आमचा परिचय नाहीं असेलोक विनाकारण येऊन आह्मास देवपुजा मागण्याबद्दल त्रास देत आहेत यास्तव या नोटिसीनें आतां असें कळवितों कीं नोटिस पावल्यापासून एक महिन्याचे आंत तुह्मी समक्ष आमचे गावी येऊन आपली पूजा वगैरे घेऊन जावी. यांत लिहिल्या प्रमाणें तुह्मी वर्तला नाहीं आणि धर्मसंबंधानें भलतेच लोक येऊन आह्मास त्रास देऊं लागल्यास त्याबद्दल शिरस्याप्रमाणें समजविज करू. देवपुजा वगैरेवर तुमचा कोणताही हक्क रहाणार नाहीं व आह्मास वाटेल त्याप्रमाणें त्याची व्यवस्था केली जाईल. कळावे तारीख १० माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

(सही) रेवादास किसनदासजी गुजराथी दस्तुर खुद

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मताला मिळूनच असतील असे समजूं नये

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस :—

विनंती विशेष खालीं लिहिलेल्या चार ओळी आपले जगमान्य पत्रीं येत्या अंकांत प्रसिद्ध व्हाव्या अशी इच्छा आहे ती मेहेरबानी करून पूर्ण केली पाहिजे.

वऱ्हाड मुलूख निजाम सरकारचा असून इंग्रज सरकारानीं कांहीं पैशाकरितां गहाणाप्रमाणें निजाम सरकारापासून तारण लावून घेतला ते वेळेस काय हकीकत झाली ती तारिख २१ फेब्रुवारीचे "टाइम्स आफ इंडिया" इंग्रजी वर्तमानपत्रांत लिहिली आहे अशा अन्यायानें ते वेळेस वऱ्हाड मुलूक इंग्रज सरकारानीं गहाण तारण लावून घेतला तो मुलूख हल्लींज्यांणीं तारण लावून दिला त्याचे वारस अल्पवयी निजाम सरकार साहेब यांचे इस्टेटीचे वहिवाटदार सर सालरजंग बहादूर हे आपला पैसा जो हिशेबीं निघेल तो रोख घेऊन मुलूक सोडावा असें इंग्रज सरकारास ह्मणत असून ती गोष्ट इंग्रज सरकार मनावर घेत नाहीं.

सर सालरजंग बहादूर यांचे हातून जितके सक्तीनें मागणें व्हावयाचें तितकें होणें कठीण आहे यामुळें मुरवतीनें वऱ्हाड मुलूक इंग्रज सरकारचे घरांत रहाणार अशी उघड चिन्हें दिसत आहेत या प्रसंगीं कांहीं उद्योग व्हावा किंवा कसें! आणि होणें तर कसा व्हावा येविषयीं विच्यार करितां या प्रकर्णाविषयीं हिंदुस्थानचे रयत लोकांकडून कांहीं उद्योग व्हावा असें मजला वाटतें.

लोकांनीं उद्योग करावा असा त्यांचा हक्क आहे कीं नाहीं या मुद्याचा प्रथम खुलासा झाला पाहिजे. मला असें वाटतें कीं लोकांचा असा उद्योग करण्याचा हक्क आहे कारण राजा आणि प्रजा यांचे संबंधाचा विच्यार केला असतां देशावर कांहीं प्रसंग आला असतां जेवढी रयत नफा नुकसानीस पात्र होते तेवढी राजास नुकसानी होत नाहीं ह्या प्रत्यक्ष अनुभवाचे गोष्टीवरून वऱ्हाड मुलूक इंग्रज सरकारचे घरांत रहाण्यांत जेवढें नफा नुकसान राजाचें आहे त्याहून प्रजेचें ज्यास्ती आहे. ज्या मुलुकांत राजा आणि प्रजा यांचें नेहमीं दळण वळण जास्ती असतें व जा राजाचें मुख्य ठिकाण अतिशय लांब असून केवळ वसुलाचीच नजर दुसरे देशावर असते तशा ठिकाणची प्रजा सवतीचे पोरासारखी संरक्षण केली जाते. राजा आणि प्रजा यांचे माय लेकराचें नातें जसें ऐक्य भावाच्या प्रेमाचें असतें तसें अशा प्रकारांत नसण्याचा आपले हिंदुस्थानांत आज प्रसंग आहे तो प्रसंग कोठें कांहीं उद्योग करून टाळण्याची संधी असेल तेथें थोडा बहुत उद्योग करणें हें आपलें कर्तव्यकर्म होय. वऱ्हाड संबंधी तसा उद्योग करण्याची संधी आहे करितां जरा उमेद आली आहे. ईश्वरकृपेनें सर सालरजंग बहादूर हे स्वत: कलकत्यास गेले वगैरे, पुष्कळ त्यांणीं उद्योग केला त्यांजला कांहीं यश येतें तर बरें झालें असतें परंतु यश येईल असें अगदीं स्वरूप दिसत नाहीं त्या पेक्षां आपण प्रजेनें यथाशक्ति उद्योग करावा असें वाटत आहे.

जे रयत स्वतां उद्योग करण्यास तयार व त्यांची शक्ति तशी असतांही बडोदें व सातारकर महाराज यांजविषयीं ज्याप्रमाणें प्रजेकडून थोडा बहुत उद्योग चालला आहे तसाच वऱ्हाडाबद्दल उद्योग व्हावा हें अगदी अवश्य आहे. इंग्रज सरकारचे लहान मुलासंबंधी कायद्यावरून लहान मुलाचे जेवढें भिन्न असतील त्यांजला त्याचे इस्टेटीची गैरव्यवस्था होत असेल तर तेविषयीं अर्ज करण्यास अधिकार आहे. अल्पवयी निजाम सरकार यांचे कमांत तो आपण सर्वांनीं थोडाबहुत अधिकार चालवावा ही गोष्ट चांगले विच्याराची आहे.

हा विच्यार इतके दिवस मनांत येत नव्हता कारण सर सालरजंग हे विद्वान व राजकीय मसलतींत हुशार असे गृहस्थ उद्योग करितात मग आपल्यास याचा विच्यार करणें जरूर नव्हतें परंतु त्यांणीं जितका उद्योग करावयाचा तितका करून थकले आणि त्यांजकडून ज्यास्ती उद्योगाची आशा करणें यांत त्यांचे फार नुकसान आहे. बडोद्यास दादाभाई नवरोजी यांची जशी दशा झाली तशी होणार, मग फारच घोटाळा त्या पेक्षां आतां त्यांणीं ज्यास्ती उद्योग न करावा हेंच उत्तम होय अथवा त्यांणीं उद्योग चालविला असतां त्यांजला प्रजेचे अनुकूलतेनें मोठें वजन यावें हें उत्तम आहे.

प्रजेकडून उद्योग व्हावा ही गोष्ट अगदी योग्य आहे. प्रजेस आपले नेटिव राज्य असावें असा संतोष असेल तर या गोष्टीस आपले इंग्रज सरकारही कांहीं मान देईल असें साधारण अकलेनें व हल्लीं जो कांहीं प्रकार घडत आहे याजवरून दिसत आहे. त्यास उद्योग करून पहाण्यास कांहीं हरकत नाहीं परंतु हा उद्योग वऱ्हाडच्या [illegible] लोकांकडून प्रथम सुरू झाला पाहिजे [illegible] पक्ष होईल असें एकंदर लोकांचे [illegible] रून व हिंदुस्थानचे वर्तमान पत्र[illegible] अभिप्रायावरून दिसत आहे.

माझी इतक[illegible] विनंती आहे कीं वऱ्हाड मुलखांत जें शहर अथवा जी शहरें मोठीं महत्वाचीं आहेत [illegible] एक एक सभा स्थापन होऊन [illegible] बद्दल चे हेतु आपले दयाळु [illegible] वारंवार कळवित जावे याविषयी [illegible] का [illegible] सभा वगैरे आपल्यास [illegible] र आहेत असें दिसतें. त्यास हें पत्र आपले सुंदर पत्रीं प्रसिद्ध होऊन आपले हातून जेवढा यत्न होईल तेवढा आपण कराल अशी आशा आहे व या यत्नास थोडी बहुत सफळता झाली असतां त्याचें श्रेय आपल्यास मिळणार आहे सुज्ञापत विशेष लिहिण्यास नको. कळावे लोभ असा हे विनंती. तारीख ३ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

पूर्णे तारिख ३ फेब्रुवारी १८७५ इसवी.

आपला
गणेश वासुदेव जोशी

रा. रा. वऱ्हाडसमाचार कर्ते यांस—

देऊळगावाहून वि. वि. खालीं लिहिलेला मजकूर आपणाकडेस पाठविला आहे तर त्यास येत्या अंकीं जागा मिळावी.

चिखली तालुक्याचे तहशिलदार मि० अबदुल्लखारी येथें यावेचा बाजार ज्या ठिकाणीं भरतो तेथें कचेरीकारितां एक बंगला बांधण्यासाठी ८ दिवसांपूर्वीं आले आहेत. तारिख २९ जानेवारीपासून त्या बंगल्याचें काम सुरू झालें. तें काम इतके झपाट्यानें चाललें आहे कीं, दोन महिन्यांत जी इमारत तयार होणार नाहीं ती ८ दिवसांत अर्धी तयार झाली. यांजकडे हें काम सांगण्याचा मे० डेपुटी कमिशनर साहेबांचा हेतू असा दिसतो कीं इंजिनियरमार्फत अशीं कामें करविण्यास खर्च फार येतो. व काम मजबूद होत नाहीं. हे तहशिलदार हरएक सरकारी ह्मणजे लोकहिताचें काम मेहेनतीनें व हुशारीनें करित असतात. बंगल्याचें काम दगडी बनत आहे. बंगला तयार झाल्यावर त्याविषयीं विशेष मजकूर आपले वाचकांकारितां कळवीन.

तारीख २ माहे फेब्रुवारी रोजीं एथील हिंदुस्थानी व इं. म. शाळेंत हे गेले होते. त्या वेळेस गावांतील संभावित लोकांची त्यांनीं सभा भरविली आणि हा गाव इतका मोठा असून शाळेंत मुलें फक्त १२५ सवाशेच कां असावीं? या गावाच्या मानानें निदान इं. म. शाळेंत २०० मुलें तरी असावीं या बाबतींत त्यांचे जमलेल्या लोकांशी थोडें संभाषण झालें व त्यात त्यांस असें समजलें कीं मास्तरें आपलें काम फार मेहनतीनें बजावितात परंतु गरीबी मुळें फी देण्यास मिळत नाहीं ह्मणून बहुत मुलें शाळा सोडून जातात. तेव्हां सर्वानुमतें त्यांनीं असा ठराव केला कीं कांहीं वर्गणी करून पैसा जमवावा. व त्यांतून गरीब मुलांची फी देत जावी त्याप्रमाणें जी याद तयार झाली त्यांत सुमारें ९० रुपये वालू साला करितां जमले असावे असा माझा अजमास आहे. बराबर आकडा मला समजला नाहीं.

वर लिहिले तहशिलदार यांचें लक्ष्य विद्यावृद्धीचे कामाकडे फार आहे. [illegible] किंवा इतर तालुक्याचे अधिकारी [illegible] तर शाळा त्यास उत्तेजन [illegible] वृद्धीचें काम उत्तम चालेल. [illegible]

वर्तमान पत्रांतून पोलि[illegible] फार गवगवा ऐकण्यांत [illegible] चौक काम टेबल [illegible] काळजी घेऊन [illegible] आहेत. व गु[illegible]

र्हीत. गावांत बंदोबस्त उत्तम आहे. मोंगलाई सरहद्द नजीक असल्या कारणानें येथें विशेष गुन्हे व्हावे परंतु तसें घडून येत नाहीं.

दोन महिन्यापूर्वीं चीफ कानस्टेबल लोकांच्या वर्गावर्गी झाल्या त्यांत सरकारांनीं यांचे कामाकडे लक्ष देऊन यांची बढती कां केली नाहीं कोण जाणे.

एथील डि. पोस्टमास्तर महादेव केशव यांनीं आपलें काम चांगलें चालविलें आहे. माजी पोस्ट मास्तराप्रमाणें यांचे कामांत घोटाळा नाहीं. हल्लीं व्यापारी लोकांचे हंगामाचे दिवस असल्यामुळें कदाचित यांचा बेत दासळून जाईल असें वाटत होतें परंतु या हंगामाचे दिवसांत सुद्धां पत्र वक्तशीर पोंचण्याचे कामीं गडबड दिसत नाहीं.

यांचे हाता खालील गावगन्ना पत्रें वाटणाराही फार हुशार आहे. ह्मणून खेडेपाड्यांचीं पत्रें सुद्धां ज्याची त्यास वक्तशीर पोंचतात. पत्र विस्तार भयास्तव तूर्त लेखणी थांबवितो. कळावे लोभ असावा ही विनंती. तारीख ७ फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

एक
देऊळगावकर

वऱ्हाडसमाचार

मिती माघ शु० ९ शके १७९६

मेहेरबान रेसिडेंट साहेबांच्या कृपाकटाक्षाची अवश्यकता.

पोलिसपट्टी.

वऱ्हाडांत शहरदुरुस्तीकरितां जो कर घेतात तो अनियमित आहे. मागें उत्पन्नावर तीन रुपये शेकडा घेण्याचा नियम सांगण्यास होता पण अडमापानें मनास वाटेल तितकी गोळाबेरजेनें रकम लोकांवर लादली आहे ह्मणून या कराचा ठिकठिकाणीं बोभाटा आहे. त्यांत गुदस्त सालीं अकोल्यास तर फारच झाला ह्मणून रेसिडेंट साहेबापर्यंत व हिंदुस्थान सरकारापर्यंत लोकांनीं बोभाटा केला व त्याचें फळ या सालीं त्यांस ह्मणण्य [illegible] सारखें मिळालें [illegible]री हिंदुस्थान सरकारानें शे[illegible] [illegible]ऱ्हाडांतील सर्व लोकांपासू[illegible] [illegible]ढा एक रुपया या मा[illegible] [illegible] कर ह्मणजे पोलिस [illegible] [illegible]०० रुपयांच्या [illegible] माफ करावी [illegible]रल ठराव [illegible] [illegible]पट्टीचा [illegible] दाख-

रीतीप्रमाणें आकारणी होईल अशी लोकांस फार उमेद होती, पण तसें होईलसें दिसत नाहीं. आतां बाहेर ठिकाणीं कसा काय प्रकार होतो पहावें; पण अकोल्यास ११ वे तारखेस टौनहालांत म्युनिसिप्यालिटीची सभा भरली होती, तींत पोलिसपट्टीचे काम चालू होण्याचे प्रसंगीं मि० नौलिस साहेब २ रुपये शेकड्याच्या दरानें आकारणी करूं लागले तेव्हां सरकारी नौकर नव्हेत असे ह्मणजे शहरांतील लोकांच्या तर्फेचे मेंबर मि० कादरभाई, मि० जोरावरखान व मि० खंडेराव बाळाजी फडके यांनीं अशी हरकत घेतली कीं, आपण दोन रुपये दराची आकारणी करूं नये. हिंदुस्थान सरकारांनीं मेहेरबान होऊन एक रुपया दर ठरवून दिला आहे त्याप्रमाणें नवी आकारणी करावी. तेव्हां नौलिस साहेब ह्मणाले कीं, कर्नल नेभार्ड साहेब, वऱ्हाडचे कमिशनर यांचें मत एक रुपया दर पुढील सालीं लागू करावा असें आहे याजकरितां दोन रुपये दराप्रमाणें आह्मी आकारणी करणार तव्हां त्यांच्या अधिकाराच्यामुळें व कमिशनर साहेबांचें मत त्यांनीं तशा प्रकारचें कळविल्यामुळें ते तिघे मेंबर निरुत्तर झाले व कमिटीचें काम शुरूं झालें. त्यावरून लोकांची आस्था उडाल्यासारखी झाली आहे.

दैव देते आणि कर्म नेतें अशी ह्मण आहे त्याप्रमाणें रेसिडेंट साहेब व नामदार गवरनर जनरल साहेब, मेहेरबान होऊन आमची सोय करीत आहेत व ती इकडील चालू वहिवाटीनें बिघडण्याचा व त्यामुळें साऱ्या वऱ्हाडांतील लोकांस हाका मारण्याचा प्रसंग येत आहे तो रेसिडेंट साहेबांनीं कृपा करून टाळावा. हिंदुस्थान सरकारानें जो कमी दर ठरवून दिला त्याचा फायदा आतां जी पोलिसपट्टीचे आकारणीची नवीन यादी तयार करीत आहेत तींत लोकांस मिळूं द्यावयाचा नाहीं असें जे कमिशनर साहेबांचें मत कळविलें गेलें आहे तें खरें आहे काय? व तें तसें असल्यास कांहीं योग्य कारण आहे काय याचा विचार अवश्य व्हावा. व अशा मतानें या सालाला जे हजारो रुपये रयतेपासून अधिक घेतले जाणार ते न जावे व लोकांमध्यें शांतता आणि [illegible] रहावा यासाठीं एक रुपया [illegible] ठराव हरकतीसारखें कांहीं [illegible]रण नसेल तर याच सालाला [illegible] आणण्याचा इकडील अधिकाऱ्यास [illegible] रेसिडेंट साहेब हुकूम द्यावा व रयत [illegible] परवरशीचे आपलें ब्रीद [illegible] अशी लोकांस फार [illegible]

नवीन [illegible]र अमलांत आणिला त[illegible] [illegible] गरीब लोक एक एक दोन [illegible] रुपयांनीं लादले गेले आहेत ते सर्व करमुक्त होऊन इंग्लिश सरकारास दुवा देतील आणि शहरदुरुस्तीपासून खरा उपयोग करून घेणारे लोक अजिबाद सुटले आहेत ते त्या कराच्या मर्यादेंत येतील व त्यांची रकम गरीबाचे रकमेपेक्षां दसपट अधिक होईल, आणि [illegible] कमेकडेही सरकारानें लक्ष न

दिलें तरी चिंता नाहीं पण चालू प्रकार सुरू राहिल्यानें सरकारच्या न्यायदृष्टीची व दयादृष्टीची विषमता असल्यासारखें लोकांस वाटेल व तसें वाटूं न देण्याविषयीं जपणें व खरोखरीच इंग्लिश सरकारचा न्यायनिपुणतेचा बाणा आहे ह्मणून अशा संशयाला देखील यत्किंचितही थारा न मिळूं देणें हेंच रेसिडेंट साहेबांस विहित वाटेल व ते तसें करतील आणि रयतेस सुख संतोष देतील अशी आह्मास उमेद आहे.

वऱ्हाड परत जाण्याच्या घाटाघाटीविषयीं.

रा. रा. गणेश वासुदेव जोशी पुण्याचे वकील यांचें आह्मांस पत्र आलेलें पहिले पृष्ठावर आज दाखल केलें आहे तें पाहून त्यांच्या उद्योगाची सर्व तारीफ करितील. वकील मजकुर देशाचे कल्याणार्थ फार झटतात, पुण्याच्या सार्वजनिक सभेंत हे एक अग्रणी आहेत, शिवाय नगर, सातारा वगैरे ठिकाणीं त्यांनां अगें जाऊन सार्वजनिक सभा स्थापन करण्याविषयीं लोकांस बोध केले व त्याप्रमाणें त्या स्थापन झाल्या. बडोद्यास श्रीमंत मल्हारराव हिताच्या दोन गोष्टी सांगण्यास ते गेले होते. सातारचें राज्य परत मिळण्याविषयींच्या अर्जाच्या खटपटींत त्यांचे पुष्कळ लक्ष्य होतें आणि त्याचप्रमाणें वऱ्हाडांत निजाम सरकारचें राज्य पुन्हा स्थापन व्हावें अशी त्यांची इच्छा आहे व त्या सार्ठीं ते खटपट करूं पहाताहेत; तेव्हां त्यांच्या या कळवळ्याबद्दल वऱ्हाडवासी जनानीं त्यांचे उपकार मानिले पाहिजेत.

आतां हेंही खरें आहे कीं तशी इच्छा इकडेही बहुतांची असेल पण ती त्यांस व्यक्त करितां येत नाहीं, पुण्याकडच्या वस्तीला जी हुरूप आहे, व तिकडे राजकीय संबंधांत बोलण्या चालण्याला जें स्वातंत्र्य किंवा जो धीटपणा आहे तितका इकडे आहे ह्मणून चाललें असतां त्यास बहुत अडचणी येतील असें वाटतें. व याच कारणाकरितां वऱ्हाडचें राज्य निजाम सरकारास परत देण्याविषयीं इंग्रज सरकारास वारंवार अर्ज करण्याच्या खटपटी इकडील लोकांच्या शहरोशहरीं सभा भरवून होत जाव्या ह्मणून वकील मजकुर यांनीं जी शिफारस केली आहे ती अमलांत येईल किंवा नाहीं याविषयीं आह्मांस संशय वाटतो. बाकी तशी खटपट झाली व तिला यश आलें तर फार चांगलें होईल. ब्रिग्जाक्षिटासारखे नेटिवांविषयीं विश्वासी युरोपियन लोक शिवायकरून कोणासही ही खटपट विचारांतीं वावगी वाटणार नाहीं व ती न्यायापासून तिळमात्र दूर नाहीं. तथापि सर्वच लोक सर्वच गोष्टींवर विचार करीत असतात असें नाहीं; आपल्या हितापुढें दुसऱ्याचें अनहित त्यांच्या मनांत येत नाहीं अशा स्वभावाचे कांहीं लोक आहेत. कोणास असें वाटतें कीं दुर्बळ व अज्ञान यांच्या वरचें प्रबळ व ज्ञानी यांचें वचस्व कमी होऊं नये कारण यांत

त्यांस ईश्वरी संकेत तसा दिसतो. तिसऱ्या प्रकारच्या लोकांस इतकेंच वाटतें कीं बहुत दिवस हातांत राहिलेली चांगली वस्तु मग ती कशीही मिळालेली असो, परत जाऊं नये इत्यादि. हा देणाराच्या पक्षाचा विच्यार झाला. आतां मागणाराविषयींचा विच्यार पाहिला तर असें दिसतें कीं वऱ्हाडचे लोक फार गरीब व अज्ञान आहेत आणि आमच्या देशाची पूर्वापार नीति अशी आहे कीं:—

श्लोक

माता यदि विषं दद्यात्
विक्रीणाति पिता सुतं
राजा हरति सर्वस्वं
तत्रका परिदेवना ॥ १ ॥

ह्मणजे आईनें विष दिलें, व बापानें मुलाला विकलें, अथवा राजानें सर्वस्व हरण केलें तर तेथें इलाज काय? ह्मणून सरकारानें आपलें कांहीं घेतलें किंवा बुडविलें तर वऱ्हाडांतील प्रजा त्याचें गाऱ्हाणें करित नाहीं. पहा, या २४ वर्षांत सरकाराविरुद्ध रयतेच्या फिर्यादी साऱ्या एक किंवा दोन ऐकण्यांत आहेत तेव्हां इकडील प्रजा किती शांत, गरीब, भित्री व अज्ञानी आहे हें उघड दिसतें तथापि वरील श्लोक इंग्रज सरकारच्या न्याय शास्त्रानें पाहिला तर सर्वच प्रकार उलट आहे ह्मणजे मुलास विष देणारी आई फाशी जाते, मुलाला विकणारा बाप कैदेंत जातो; आणि राजानें अन्यायानें कोणाचें सर्वस्व हरण केलें तर तें परत मागतां येतें आणि असें जर आहे तर एकाचें नव्हे, दोघाचें नव्हे, हजाराचें नव्हे, २२ लक्ष प्रजेचें स्वराज्य जें इंग्रज सरकारानें घेतलें आहे तें त्याजवळ तितक्या लोकांनीं कां परत मागूं नये, व जे मागण्याविषयीं खटपट करितात त्यांस कां मदत करूं नये, याचें आह्मास कांहीं कारण दिसत नाहीं. उलटें तसें करणें सशास्त्र दिसतें. सबब पुण्याचे वकील गणपतरावजी यांच्या ह्मणण्याप्रमाणें खटपट झाली असतां चांगलें होईल. अस्तु. हा प्रकार बाहेर पडल्यावर लोकांची चुळबुळ कशी काय होते ती पाहून पुन्हा या विषयाकडे वळूं.

वऱ्हाड

कमिशनर साहेब कर्नल नेभार्ड एलिचपुराकडे गेले.

जुडिशियल कमिशनर मेजर बेल साहेब ११ वे तारखेस येथें आले. सोनाळ्याच्या सेशनचा मुकद्दमा प्रासिक्युटरनीं पूर्वीं पाहिला नसल्यामुळें त्या दिवशीं चालला नाहीं. दुसरे दिवशीं थोडा चालून २५ वे तारखेपर्यंत तहकूब राहिला. आज जुडिशियल कमिशनर वाशिमास जाणार व २५वे तारखेच्या सुमारास मागें येतील.

डिपुटी कमिशनर क्या० बुलक साहेब या आठवड्यांत एक दिवस येथें आले होते.

REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ९ अकोला, रविवार ता० २१ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इ० अंक ८

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराचीकिंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	६
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

नोटिसा.

नोटिस — सूर्यभान वल्लद भिवजी सेरकार रहाणार दहीगाव परगणे अंजनगाव तालुके दर्यापुर जिल्हे इलिचपुर याजला अजी वल्लद धोंडाजी गावढे रहाणार मचनापुर तालुके अकोट इजकडून देण्यांत येते कीं, तुमचे बरोबर माझें लग्न झाल्यानंतर मी वयांत आल्यावर तुमचे येथें रहाण्यास आले. परंतु तुह्मी व तुमचे आईनें मला नांदवून न घेतां वर्ष दोन वर्षे झाली नाहींत इतक्यांत माझे अंगावरील सर्व जिनसा जबरीनें काढून घेऊन मला टाकून दिलें तेणेकरून माझा निरुपाय होऊन मी आपले आई बापाजवळ जाऊन राहिले नंतर माझे बापानें जातवाल्याकडे फिर्याद जाऊन तुह्मावर पंचाईत करविली, त्या पंचायतींत तुह्मी येऊन साफ सांगितलें कीं इची मला गरज नाहीं, इला मी माय ह्मणून टाकून दिली आहे, इचा माझा कांहीं संबंध नाहीं याप्रमाणें तुह्मी माझा संबंध तोडून दिला असोन अलीकडे नामाजी पाटील याजवर तुह्मां फिर्याद केली त्यांत मी तुमची बायको आहे असें लिहून दिलें हें मला कळल्यावरून ही तुह्मास नोटिस देण्यास येते कीं, जर तुमचे मनांतून तुमचा माझा तुटलेला संबंध पुन्हा जोडणें असेल तर ही नोटिस पावल्यापासून पंध्रा दिवसांचे आंत माझे अंगावरील जिनसा तुह्मी काढून घेतल्या त्या व मला अन्नवस्त्राचा खर्च रुपये ४२५ आजपर्यंत लागला आहे तो असे घेऊन माझे घरीं यावे व मला नीटपणें नांदवाल अशी माझी खात्री करून द्यावी ह्मणजे मी तुमचेबरोबर पुन्हा शरीरसंबंध जोडण्यास व तुमचे घरीं येण्यास कबूल आहे. याप्रमाणें जर तुह्मी न कराल तर तुमचा माझा अर्थी अर्थी शरिरसंबंध राहिला नाहीं सबब मी आपले प्रपंचाची मला वाटेल त्याप्रमाणें सोय करीन त्याजला तुह्मी हरकत करूं नये, हरकत कराल तर त्याची जबाबदारी तुमच्यावर आहे हें तुह्मास कळावें. तारिख १९ फेब्रुवारी १८७५ इसवी,

(सही) अजी वल्लद धोंडाजी गावढे
इचे हातची निशाणी बांगडी.

नोटिस — कृष्णाजी वल्लद मदनजी कवाडे रहाणार मौजे माहुली परगणे राणी उमरावती यास येकोजी वल्लद रावजी काळे रहाणार लोहारें तालुके यवतमाळ याजकडून देण्यांत येते कीं, तुह्मी तारिख १० माहे जानेवारी सन १८७५ इसवीचे वऱ्हाडसमाचारांत नोटिस दिली ती पोचली त्याचा जबाब खालीं लिहिल्याप्रमाणें—

तुह्मी ज्या वेळेस वडिलार्जित कर्ज देण्याबद्दल मजपाशीं मोहोरा ठेविल्या त्या वेळेस पंचास आपण कागदही लिहून दिला होता त्याचें स्मरण तुह्मास राहिलें नाहीं. त्यांत करार असा आहे कीं, आजपासून दोन महिन्यांत देण्याबद्दल १९०० रुपये देईन न देईल तर पंचांनीं ह्या मोहोरा देऊन कर्ज फेडावें त्याप्रमाणें ज्या वेळेस सावकार लोक मागावयास आले त्या वेळेस तुं तुझा भाऊ दत्तबाव पंच यांचे समक्ष सावकार लोकांस देणें दिलें त्याचा तपशील असा— १४०० रुपये चुणीलाल मारवाडी चावरकर, १२०० रुपये गंभीरमल मारवाडी धामककर, व ७०० नाभाजी वाणी सावकार; येकूण रुपये ३३०० पैकीं तुझ्या वाटणीस आले ले रुपये १६५० तुझ्या समक्ष तूं आपले हातानें मोहोरा देऊन उलगडा केला असोन त्या गोष्टीस आज चवदा वर्षे झालीं असतां आज तागाईत तूं व मी एका परगण्यांत रहात असतां कधींच जिकर न करितां नोटिशींत मागणे केल्याचें लिहितोस त्यास तुजला कळवितो कीं, तुझें मजकडे कांहींएक नसोन विना कारण लबाडीनें तूं मजला बुडविण्याचे हेतूनें नोटिस दिली तर मी कांहीं देवाल नाहीं. व मजला विनाकारण खर्चांत आणिलें तर ह्या नोटिशीच्या खर्चाचे रुपये तुजपासून घेईन हें खूप समजावें. पंच मार्फत मजपाशीं ठेविल्याबद्दल तूं नोटिशींत लिहित असतां मजला एकट्याला विच्यारण्याचा तुजला अधिकार नाहीं हें कळावें. तारीख १९ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इसवी.

(सही) येकोजी काळे
निशाणी खुद्द.

नोटिस— राघो वल्लद कृष्णाजी तेली दोतोंडे रहाणार कसबे मेहेकर प्रगणे मजकूर जिल्हा बुलढाणें यासी तुळसी मर्द राघो तेली दोतोंडे हल्लीं रहाणार मौजे गोवरधन प्रगणे सिरपुर तालुके वाशीम जिल्हा वाशीम इजकडन नोटिस देण्यांत येते कीं तूं माझा लग्नाचा नवरा असून ९ वर्षांपासून मजला तूं टाकून दिलें आहे तेव्हांपासून मी बापाचे घरीं राहून निर्वाह करित आहे व लग्न संबंधापासून जी सोय होणें ती तुजपासून मिळत नाहीं आणि यामुळें आज चार वर्षांपासून माझे नांदणुकीबद्दल पंचमार्फत पंचायती चालू आहेत. त्यांत मेहेकर मुक्कामीं दोन वेळा पंचाईत झाली त्यांत नांदणुकीबद्दल नेम ठरला त्याप्रमाणेंही तूं वर्तला नाहींस. त्याजलाही एक दोन वर्षे झालीं करितां हल्लीं नोटिस देते कीं ही नोटिस पावल्यापासून ८ दिवसांचे आंत माझे निर्वाहा बद्दल दरसाल रुपये ५० प्रमाणें ५ वर्षांचे एकंदर रुपये २५० देऊन नंतर मजला घरीं नेऊन विवाहजन्य सुखाचा अनुभव द्यावा नाहीं तर मग तुझा माझा विवाह संबंध तोडण्याची कायदेशीर योग्य तजवीज करीन व मी आपला पुनर्विवाह संबंध करीन व शिवाय सदरचे रुपयांबद्दल दिवाणींत फिर्याद करून पैसा घेईन. या नोटिसीच्या मुदतींत जबाब न दिल्यास अगर कांहीं व्यवस्था न केल्यास तूं विवाह संबंध तुटण्यास पात्र झाला व मजला पुनर्विवाह करण्यास मोकळीक झाली असें समजावे. तारिख २७ माहे ज्यानेवारी सन १८७५ इसवी.

(सही) तुळसी मर्द राघो तेली
दोतोंडे इचे हातची निशाणी
बांगडी

धंदे रोजगार व कला-कौशल्य शिक्षक

ह्यांत

ह्या देशांत चालणारे अनेक प्रकारचे धंदे रोजगार व कलाकौशल्यें, व युरोप व अमेरिका खंडांत त्यांत सुधारणा झाली आहे तिजपैकीं जितकी कळेल तितकी, व ह्या दोन खंडांत नवीन धंदे रोजगार व कला कौशल्यें चालू आहेत त्यांपैकीं ह्या देशीं उपयोगीं पडणारीं असून साधणारीं आहेत तीं दाखल करण्याची योजना केली आहे.

पु० १ लें भाग १ ला

सुगंधी किंवा अतार

तयार करणार

स्वदेशाभिमानी आर्य

" ह्या नरदेहीं स्वार्थसाधूनी
परमार्थाची जोड करी,
तोची प्राण्या भला, भला,"

किंमत तीन आणे.

ज्ञानप्रकाश छापखान्यांत विकत मिळेल बाहेरगांवचे विकत घेणारास टपालचे हशिलाबद्दल शिवाय एक आणा पडेल.

ता० १४ जानेवारी १८७५

धंदे रोजगार व कलाकौशल्य शिक्षक

पुस्तक १ लें

सुगंधी किंवा अतार

भाग २ रा व भाग ३ रा
लवकरच छापून प्रसिद्ध होतील.

पुस्तक २ रें

रंगारी व छीटकरी

तयार होत आहे.
ज्ञा० छा० छा०

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकर्त्यांच्या मतास मिळूनच असतील असें समजूं नये

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. आपण रयत व सरकार यांचे मध्यें वकील आहात कारण रयतेवर जुलूम हिला अगर नुकसानीचा प्रसंग आल्यास आपण सरकारास आपलें खरें मत देऊन रयतेस न्याय मिळेल असें करिता बरून मी आपणाकडे आलो तर माझा अनादर करून रद्दींत न फेकाल अशी आशा आहे.

महाराज आपले सरकार किती दयाळू कीं, रयतेचें कल्याण व्हावें एतदर्थ झटून नानाप्रकारचे जाहिरनामे, सर्क्युलरें नोटिसा वगैरे देऊन लोकांस सावधगिरी राखण्यास सुचवितात असें असूनही आपले लोक त्याचा पूर्ण विच्यार करीत नाहींत. पहा, हल्लीं मेहेरबान कमिशनर साहेब बहादुर मुलूख अमानी हैदराबाद यांजकडील हुकूम गावगन्नाचे पाटील, पांडे, देशमूख, देशपांडे वगैरे लोकांस आप आपले गावचे सरकारी शाळेस होईल तितकी मदत करावी ह्मणून सुटला आहे. आतां या हुकुमाकडे पाटील, देशमुख वगैरे लक्ष देतात किंवा काय पहावें. परंतु पूर्वीच्या मानावरून तो फाइलाचीच धन न होवो ह्मणजे झालें. कित्येक पाटील [illegible] आहेत कीं आपलीं मुलें शाळेंत [illegible] वितां दुसऱ्यास मात्र उपदेश [illegible] परंतु तो उपदेश कोणाचे त[illegible] ठसेल काय ? कधीं ठसण[illegible] आतां त्यांनां तरी बोल देववत [illegible] ण त्यांनां विद्येची अभिरुची [illegible] विद्या ह्मणजे काय व ती शिक[illegible]

REGISTERED NO 5, 1875

काय फायदे होतात हे या लोकांस कसें समजेल, या सर्व कारणावरून असें वाटतें कीं, सरकारानें असा नियम केला पाहिजे कीं, कोणती तरी येकादी यत्ता पास झाल्याशिवाय त्याजला पाटिलकीची वगैरे कामें देऊं नयेत आणि जोंपर्यंत तसें होई तोंपर्यंत पाटील वगैरे लोकांवर भरवसा न ठेवतां तहशिलदारांनीं शाळेला मदत व्हावी ह्मणून लक्ष्य दिलें पाहिजे.

या वऱ्हाडांत केवळ लोकांच्या मनावर विद्यावृद्धीचें काम ठेविलें तर तें लोकर सिद्धीस जाणार नाहीं व गांवठी शाळा मोडल्या वेरीज लहान गावीं सरकारी शाळेचें तेज पडणार नाहीं हें खचीत आहे. नुसतें मास्तर लोकांस शाळा सुधरा असें ह्मटल्यानें होणार नाहीं. आधींच वडे पगड याचा धाक मग उपदेश किती ठसेल हें लक्षांत आणून वऱ्हाडांतील अधिकारी यांणीं विच्यार करावा ही त्यांस विनंती आहे तारिख ४ फेब्रुवारी १८७५

एक क्ष

रा. रा. वऱ्हाडसमाचारकर्ते यांस—

वि. वि. महाराज, आपले जुन्या लोकांचे मतानें हल्लींचा काळ पाहिला असतां कलियुग आहे; पण नवीन सुशिक्षित कियेकजण कलियुग संपून सत्ययुगाला आरंभ झाला असें ह्मणतात. पहा, विद्यावृद्धिसाठीं कोट्यावधी रुपये खर्च होऊन अनाथ व दुर्बल यांनांही विद्यामृत प्राप्त होतें तेणेंकरून नानाप्रकारचे गद्य पद्यात्मक नवीन ग्रंथ बनताहेत, शेंकडों व हजारों कोशांची खबर तारायंत्रद्वारें क्षणांत समजते. अग्निरथावर एका दिवसांत शेंकडों कोशांची सहल करतां येते. घरोघर पुराणें होतात, गल्लीगल्लीं कीर्तनें होतात व मोठमोठ्या शहरांतून नानाप्रकारचे समाज (पंथ) स्थापित होऊन ईश्वरप्रार्थना होते. इत्यादि प्रकारावरून सत्ययुग ह्मणण्यास चिंता नाहीं पण क्षमा, शान्ति, दया व सत्य हे गुण अधिक वृद्धिंगत होऊन काम, क्रोध, मद, मत्सर यांचें प्राबल्य कमी व्हावें ह्मणजे सत्याला सर्व दृढता येईल. कळावें लोभ असावा.

कलियुगांतील क्ष

वऱ्हाडसमाचार

मिती माघ वद्य १ शके १७९६

वऱ्हाडांतील म्युनिसिपल कमिट्या.

वऱ्हाडांत म्युनिसिपलकमिट्या तालुक्याच्या [illegible] व दुसऱ्या साधारण मोठ्या गावा[illegible] आहेत. पण यांतील मो[illegible] कमिट्या मात्र सन १८६७ [illegible] अक्टाप्रमाणें स्थापित झा[illegible] आहेत ह्मणून त्यांचे रिपोर्ट व त्यां[illegible] नेमणुका वगैरे सरकार [illegible] करित असतें. त्याप्रमाणें [illegible] सालच्या रिपोर्टाचें पुस्तक छापून प्रसिद्ध झालें आहे. तें नुकतेंच आमच्या पाहण्यांत आलें त्यांतील कांहीं माहिती आह्मी आपले वाचकांकरितां आज येथें घेतों.

कामिट्या	जमा				खर्च.						बाकी.
	मागील शिल्लक	पोलिसपट्टी	इतर उत्पन्न.	एकूण.	पोलीस	आफिसखर्च	नवीं कामें	सफाई.	इतर खर्च.	एकूण.	
उमावती.	१०७८७	१५४०८	१४०५६	४०२५१	६६२१	३८४२	४३२०	४९८१	८९०२	२८६६६	११५८५
खामगाव.	९७४४	१२१६५	२०११	२३९२०	१७३६	१२७०	९५७५	१७४५	३५५८	१७८८४	६०३६
इलिचपुर.	०	७४४६	३६७५	११२२१	२६४१	५५७	११८	२८७४	२८५१	९०४१	२०८०
अकोला.	८५७६	३७६३	१२३२	१३५७१	१८३४	३६७	४९८	१३५५	६५३	४७०७	८८६४
वाशिम.	३९४८	२९१६	५०४	७३६८	११५७	०	०	१४५३	१३१२	३९२२	३४४६
	३३०५५	४१६९८	२१४७८	९६२३१	१३९८९	६०३६	१४५११	१२४०८	१७२७६	६४२२०	३२०११

यांतील पहिल्या कोष्टकावरून दिसून येईल कीं गेल्या सालांत मागील शिल्लक बरीच राहिली होती. पण शेवटील कोष्टकावरून सुमार तितकीच शिल्लक पुढील सालालाही राहिली आहे असें दिसतें तेव्हां या सालांत जेवढी जमा झाली तेवढाच सुमार खर्च झाला असें दिसतें. आतां उत्पन्नाविषयीं पाहिलें तर उमरावतीचें उत्पन्न सुमार ३०००० रुपये आहे हें पाहून त्या शहराचा व तेथील व्यापाराचा मोठेपणा मनांत येतो. दुसरें शहर खामगाव, तेथील उत्पन्न उमरावतीच्या सुमारें निम्में आहे तरी पोलिसपट्टीचें उत्पन्न उमरावतीच्या जवळ जवळच आहे. याचें कारण असें दिसतें कीं खामगावास फक्त कापुसाचा व्यापार फार मोठा आहे व त्याकरितां बाहेरून व्यापारी व उदमी येतात त्यांवर पोलिसपट्टी बसते तेणेंकरून त्या उत्पन्नाची वाढ आहे बाकी उमरावती सारखा इतर व्यापार तेथें कांहीं चालत नाहीं. इलिचपुरच्या म्युनिसिपालिटीची स्थिति पाहिली तर ती अकोल्याहून फार चांगली आहे. अकोल्याचें उत्पन्न पांच हजारांहून कमी व इलिचपुरचें अकरा हजारांहून जास्त आहे. प्राचीनकाळीं इलिचपुर हा गाव चांगला होता पण अलीकडे तो मोडकळीस आला आहे व एके कोपऱ्यांत आहे आणि अकोला मध्य स्थितींत असून बरेंच दिवस अर्ध्या वऱ्हाडाचें राजधानी शहर आहे असें असतां येथील म्युनिसिपालिटीची स्थिति इलिचपुरापेक्षांही फार निकृष्ट आहे हें पाहून येथील व्यापाराची स्थिति कशी काय असावी हें सहज मनांत येतें.

उमरावतीस पोलिसपट्टी ह्मणजे उदीमपट्टी तीशिवाय दुसरें उत्पन्न १४०५६ रुपये आहे त्याची फोड अशी:—

	रु०
घरपट्टी	१८९९
बाजारपट्टी	२०४०
जकात	५०५८
मोरीपट्टी	१२००
तगपट्टी	७०९
जमिनीचा सारा	१०६०
जमीन भाडें	५१२
दुकान भाडें	१०२
दंड	३०९
इतर	११६७
	१४०५६

यावरून असें दिसतें कीं अकोल्यास म्युनिसिप्यालिटीला उत्पन्न कमी आहे त्याचें कारण गावकऱ्यांवर दुसरे कर कमी आहेत ह्मणजे पोलिसपट्टीशिवाय बहुधा दुसरा कोणता कर लोकांवर नाहीं. आणि यासाठीं कदाचित् अकोल्याची पोलिसपट्टी जरब होते असें लोकांस वाटत असेल तर ती कमी करून दुसरे खर्चाकरितां दुसऱ्या नियमित पट्ट्या अंशतः बसविल्या तर लोकांवर बोजा होणार नाहीं व कमिटीचें काम चालण्यास हरकत होणार नाहीं असें लोकांस वाटत असेल तर त्याच कमिटीनें विच्यार करावा.

आतां खर्चाकडे दृष्टि देऊन पाहिलें तर उमरावतीनें पोलिसाकरितां सुमार पंचमांश दिला. खामगावानें अष्टमांस दिला. इलिचपुरानें पंचमांश, अकोल्याहून तृतियांशाहून कांहीं अधिक, व वाशिमानें तृतियांश दिला. यावरून असें दिसतें कीं वाशीम व अकोला यांस उत्पन्नाचे मानानें पोलिसाचा खर्च इतरांपेक्षां अधिक द्यावा लागला. खामगावानें पोलिसा करितां १७३६ रुपये दिले व अकोल्यानें १८३४ रुपये दिले ह्मणजे तालुक्याच्या आणि जिल्ह्याच्या गावाला सुमार सारखाच पोलिसाचा खर्च बसला. अकोल्यास म्युनिसिप्यालिटीकडून जो पोलिसाला खर्च दिला जातो तो फक्त शहराकडे लागणाऱ्या पोलिसाच्या खर्चाचा तृतियांश असल्याचें आह्मास ठाऊक आहे. आणि तितका फार नाहीं, व तो कमी देऊन पोलिस कमी केले तर शहरची वस्ती होणें कठीण पडेल. कारण लोकांच्या मालमत्तेचें व जिवाचे संरक्षणार्थ पोलिस अवश्य आहे व पोलिसाचा खर्च म्युनिसिप्यालिट्यांनीं अवश्य दिला पाहिजे. उमरावतीस उत्पन्नाच्या पंचमांशांतच पोलिसाचा खर्च भागला तो ही संतोषाची गोष्ट आहे पण तिकडे चोऱ्याविषयीं जो अलिकडे गवगवा आहे त्याचे बंदोबस्तासाठीं त्या म्यु०नें पाहिजे तर अधिक पोलिस ठेवावे असें आह्माला वाटतें.

आतां आफिसखर्चाकडे पाहिलें तर उमरावती म्युनिसिप्यालिटीचें आफीस इतर सरकारी आफिसाप्रमाणें आहे. एक युरोपियन सेक्रेटरी महिना २०० रुपये पगार खातो व त्याच्या सुमार निमेत बाकी खर्च आहे. खामगावास व इलिचपुरास म्यु०च्या कामावर नजर ठेवण्याकरितां पन्नास पन्नास रुपये पगाराचे दरोगे आहेत अकोल्यास एक कारकुन व २ शिपाई मात्र आहेत. वाशिमास तर आफिसखर्च मुळींच आढळांत आला नाहीं फक्त वसुलाचे कामाकडे ४८२ रुपये पडले आहेत. व अकोल्यास वसुलाकडे ७६ रुपये खर्च आहे. गावचे पाटलानें वसूल करावा व शेंकडा २ रुपये त्याला फी द्यावी असा अकोल्यास शिरस्ता आहे.

म्यु०च्या उत्पन्नांतून वार्षिक खर्च भागून कांहीं नवीन कामें होत जावीं व तीं जितकीं अधिक होतील तितकीं त्या म्यु०ची स्थिति चांगली असें समजावें त्या मानानें पाहतां या वर्षी खामगावाचा नंबर उमरावतीचेही वर आहे. उमरावतीस नवीं कामें चार हजारांचीं झालीं व खामगावास साडेनऊ हजारांचीं झालीं. वाशिमास कांहींच नाहीं. त्याचप्रमाणें इलिचपुरास ११८ रुपयांचें नवें काम ह्मणजे तेथील उत्पन्नाच्या मानानें फारच थोडें होय. तथापि शहर सफाईच्या कामीं इलिचपुरानें खामगावाहून सुमार ११०० रुपये अधिक खर्च केला आहे असें दिसून येतें. नव्या कामांत खामगावास नदीला पूल झाला हें चांगलें झालें.

या कमिट्या इतकाल्या शिलकी रकमा कशासाठीं ठेवितात तें समजत नाहीं. वाशिमची सरसालची जमा ३४२० रुपये व पुढील सालाकरितां शिलक ३४४६ रुपये. तशीच अकोला कमिटीची जमा पाच हजार रुपये आणि शिलक सुमार नऊ हजार रुपये आहे. या शिलकेकरितां हिंदुस्थान सरकारानें अकोला म्यु०स टपका देऊन लिहिलें होतें कीं त्या पैशाचा खर्च करावा किंवा लोकांचा लोकांस परत द्यावा. पण अकोला म्यु०नें पाण्याच्या पुरवठ्याकरितां तो पैसा राखून कांहीं तजवीज चालविली होती पण स्थानिदरी कमिशनरानीं त्यांत कांहीं विघ्न घातला ह्मणून तें काम नासलें. उमरावती म्युनिसिप्यालिटी ही पाण्यासाठीं सरकारास हमेशा विच्यारिते पण तें काम जमून येत नाहीं. एक लक्ष रुपये सरकारानें दिले ह्मणजे नागपुरासारखें नळाचें पाणी उमरावतीस विपुल होईल असें ह्मणतात तर त्याप्रमाणें घडून यावें अशी आमची फार इच्छा आहे.

धर्मार्थ दवाखान्याकडे उमरावतीस दीड हजार रुपये खर्च आहे, इलिचपुराला १२०० रुपये व खामगाव आणि अकोला ० आहे. अकोल्याला सुमार १०००

रुपये या कामीं खर्च असून तो देणें राहिलेला पुढील सालीं देण्यांत आला असें समजतें. वाशिमासही इतकाच खर्च आहे.

विद्याखात्याकडे उमरावती म्युनिसिप्यालिटीनें १०११ रुपये दिले. यांत पगार ४०२, घरभाडें ४८९ व गावठी शाळाला बक्षिसें १२० रुपयांचीं दिलीं. याशिवाय तेथील नेटिव लायब्ररीला दरमहा २५ रुपयांची म्यु०ची मदत आहे. इलिचपुर म्यु०नें २८८ रु० व वाशीम म्यु०नें २०० या वर्षी मुलींच्या शाळांनां दिले. खामगावास हा खर्च आहे किंवा नाहीं तें समजत नाहीं पण या सालच्या हिशेबांत तो दाखला नाहीं. व अकोल्याची म्यु० तर या कामीं फारच मागें आहे. विद्येच्या कामीं तिनें कधीं कांहीं खर्च केला नाहीं. क्या० मेकंजी साहेब येथून जातांनां त्यांनीं खटपट करून म्यु० कडून दरमहा १० रुपये नेटिव लायब्ररीला देवविले ते मात्र अलिकडे पाच महिने झाले चालू आहेत.

अकोल्यास उत्पन्नाची रकम ४९९५ त्यांत वसूल २९४० रुपये मात्र झाला. उमरावतीचें उत्पन्न मागील सालपेक्षां सुमार साडेसात हजार कमी आकारलें. तिगस्त सालीं ३७०१८ रुपये होते व या सालीं २९४६४ रुपये झाले. उमरावतीस कापसाच्या बोजावर एक आणा व खामगावास अर्धा आणा नवीन कर बसविला. व खामगावास तीन रुपये शेकड्याचे मानानें घरपट्टी बसविण्याचा ठराव झाला. अकोल्यास पेवाचे पायखाने ६१२ होते ते बंद करून निकालाचे १३०८ नवे केले व कमिटीकडे भंगी ठेऊन त्याकरितां लोकांवर मगदूरमाफक कर ठेविला ती व्यवस्था चांगली चालून लोकांस मोठें सौख्य झालें आहे. याप्रमाणें एकंदर [illegible] आहे.

म्युनिसिप्यालिटी [illegible] सत्तेचा राज्यकारभार होय. [illegible] ह्मणजे वऱ्हाडांत हा राज्य[illegible] चांगल्या प्रकारें करीत आहे [illegible] न शहरांच्या सुखसोयी वाढत [illegible] तशाच त्या अधिकाधिक [illegible] लोकसत्तेचें प्राबल्यही वाढो असें आ[illegible] मनापासून इच्छितों.

बडोदें.

श्री० मल्हारराव गायकवाड [illegible] चौकशीची तारीख प्रथम फेब्रुवारी [illegible] वी होती ती २३ वी केली व [illegible] र्षाची पहिली केली आहे. ही [illegible] विली तें कळत नाहीं. गायक[illegible] मिशनापुढें आपला डिफेन्स (बचाव [illegible] करण्यास सुमार ५ लक्ष रुपये पाहि[illegible] व अशा मोठ्या कामांत तितके अवश्य आहेत असें सर्व ह्मणतात तरी हिंदुस्थान सरकारानें ते देण्याचे कामीं हात आखडून धरिला आहे असें दिसतें. हा पैसा इंग्रज सरकारच्या पिशवींतला जातो असें मुळींच नाहीं तरी गायकवाडाचा पैसा गायकवाडाचे कामीं लागण्यास इंग्रज सरकार इतकें आड येतें याबद्दल निष्पक्षपाती इंग्रज लो[illegible] आश्चर्य वाटतें. गायकवाडावर [illegible] प्रकरणांत चार च्यार्ज्य ठेविले आहेत त्यांचें स्वरूप असें:— १ रेसिडेंटाच्या नोकरांशीं गुप्त मसलती केल्या. २ त्यांनां लांच दिला. ३ त्यांनीं रेसिडेंटाच्या गुप्त बातम्या सांगाव्या व रेसिडेंटास अपाय करावा अशा करितां त्यांस तयार केलें. ४ आणि असें करून गायकवाडानें रेसिडेंटास (कर्नल फेर यांस) विष घालण्याचा प्रयत्न केला.

शिंदे सरकारानीं कमिशनांत बसण्याचें कबूल केलें आहे पण ते जाण्या येण्याचा व बडोद्यास रहाण्याचा खर्च घेत नाहींत.

बडोद्याचे मुसलमान लोकांनीं मल्हारराव गायकवाडावर वाईट प्रसंग आला असल्यामुळें ताबुदाची मिरवणूक काढावयाची नाहीं असा निश्चय केला आहे.

पुढें राज्यास वारस होऊं इच्छिणाऱ्या गायकवाडांच्या अर्ज्या व वंशावळी वर्तमानपत्रांतून प्रसिद्ध होऊं लगल्या आहेत. नाशिक जिल्ह्यांतील मालेगाव तालुक्यांतले कावलेन गावचे पाच गायकवाड ह्मणतात कीं आमचा निपणजा शाहाराव गायकवाड हा दमाजी गायकवाडाचा सखा बंधू होय. दमाजीनें प्रताप रावास वतनाचा भाग देण्याविषयीं ताम्रपट करून दिलेला आह्मांजवळ आहे. दुसरा एक अर्जदार सदाशिवराव ऊर्फ रावसाहेब ह्मणून अर्जदार आहे. तो सयाजी महाराजाचा बंधु फत्तेशिंग याच्या दत्त पुत्राचा मुलगा, त्याचा हक्क पहिल्या पाचाहून अधिक आहे असें ह्मणतात. व इंग्रज सरकारानें लक्ष्मीबाईचा मुलगा कबूल करून ठेविला आहे अशीही गुणगुण आहे.

कर्नल फेर साहेब माजी रेसिडेंट बडोद्यास १६वे तारखेस जाऊन दाखल झाले त्यांस हजारो लोक सामोरे गेले होते व त्यांत सरदार व सावकारही पुष्कळ होते त्यानीं त्यांवर पुष्पें वगैरे उडवून अत्यानंद प्रदर्शित केला.

मल्हारराव गायकवाडाच्या सुटकेविष[illegible]च्या अर्जावर १०००० सह्या झाल्या. [illegible] सह्या करून घेणारीं २ मनुष्यें पकड[illegible] तीं पकडण्यास कोणाच हुकूम न [illegible]लीं तर गेलीं असा चमत्कार [illegible].

वऱ्हाड

पोलिसपट्टीच्या बाबदींत कमिशनर [illegible] हेबांकडून सरक्युलर झालें आहे कीं हिंदुस्थान सरकारचे नवीन ठरावाप्रमाणें [illegible]याचे दरानें पोलिसपट्टी घ्यावया[illegible] [illegible]८७५ सालाकरितां घ्याव[illegible] [illegible]महिन्यांत आकारणी [illegible] वसूल घेतली जा[illegible] [illegible] १८७४ इसवीचे भरून गेलेल [illegible]लची आहे सबब ती मागील दराप्रमाणें ह्मणजे सर जार्ज मुल साहेब माजी रेसिडेंट यांचे हुकुमाप्रमाणेंच आकारली गेली आहे ती दुरुस्त आहे.

आह्मांस ही गोष्ट ठाऊक नाहीं. पोलिसपट्टी आकारतात ती ज्या त्या सालच्या उत्पन्नावर आकारून त्या त्या सालींच वसुलांत आणली जाते अशी आमची समज आहे. कोणी उदमी अगर धंदेवाला शहरांत नवीन आला तर त्याचें नाव लागलेंच पट्टीचे यादींत दाखल करीत असतात यावरून आह्मांस तसें मानण्यास आधार होता. पण कर्नल नेंभार्ड साहेब कमिशनर या उलट माहिती देतात तर आणि ती खरी आहे तर लोक कुरकुर न करितां संतोषानें चालू सालीं आकारली गेलेली पट्टी देतील. व ही साल मजकूरीं मागीलपेक्षां बरीच कमी झालेली आहे याजबद्दल कमिशनर साहेबांचे आभार मानतील.

जळगावचा रजिस्टर कारकून विष्णु भिकाजी याजवर लांच घेतल्याबद्दल तीन फौजदारी मुकद्दमे मि० दस्तुर बहिमनजी साहेब यांजकडे चाललें होते त्यांतील एकाची त्यावर शाबिदी झाली नाहीं. व बाकी २ शाबीद होऊन दर एकांत आरोपितास एक वर्षाची सक्त मजुरी कैद व एकेक हजार रुपये दंड आणि दंड न दिल्यास सहा सहा महिने कैद अशी शिक्षा झाली. बहिमनजी साहेब यांनीं या मुकद्दम्यांत फार बारकाव्यानें चौकशी केली व आरोपितास चांगलें पकडून शासन केलें व लबाडीचा गड्डा उपटला याजबद्दल जळगाव तालुक्यांतील बहुत लोक त्यांस दुवा देतील व ही दहशत मनांत घेऊन इतर लबाड लोक आपली वृत्ती सुधारतील तर साऱ्या प्रांतास येणेंकरून फायदा होईल.

रा. रा. भास्कर सखाराम जयवंत जुडिशियल कमिशनर साहेबाचे क्लार्क आफ धि कोर्ट ५ दिवसांचीं रजा घेऊन उमरावतीस आपले घरीं चिरंजिवाचें मुंजी करितां गेले.

या आठवड्यांत अकोल्यास एक मोठा लग्न समारंभ होणार आहे. रा. रा. देवराव विनायक वकील यांनीं आपली बहिण रा. रा. तात्या साहेब पंडित नांगपुरकर यांचे चिरंजिवास देण्याची योजना केली. तो विवाह माघ वद्य ५ गुरुवारीं होणार आहे. तयारी कडेकोट चालू आहे.

रा. रा. कृष्ण शास्त्री वैजापुरकर अकोला हायस्कुलांतील असिस्टंट मास्तर यांची नोकरी १५ वर्षांहून अधिक झाली व त्यांची शरीर प्रकृती नीट नाहीं सबब त्यांस पेनशन घेण्याचा हुकूम झाला त्याप्रमाणें त्यानीं डाक्टरचें सर्टिफिकिट हजर केलें व नोकरी सोडली. त्यांचे जागेवर रा. रा. अतांजी नारायण वेचलेकर शिरपुरचे मास्तर यांस नेमणार असें ह्मणतात.

वर्तमानसार

जयपुरचे महाराजानीं आपले राज्यांत फार सुधारणा चालविली आहे. रस्ते उत्तम केले. शहराला पाण्याचा नळ आणण्याकरितां ५ लक्ष रुपये काढले आहेत. बागाइताकरितां पाट बंधारे करण्यास १४ लक्ष रुपये खर्चणार आहेत.

पाटणापासून गया क्षेत्रापर्यंत लहानशी रेलवे करावी असा विच्यार चालू आहे.

खानदेशांतील जळगावास नुकतीच कापसाची गिरणी होऊन काम चालू झालें आहे. त्या गिरणींत गेल्या आठवड्यांत आग लागून फुल प्रेसगठ्ठे ३०० व बोजे १००० जळाले.

१९वे तारखेस मुंबईकडे व बडोद्याकडे पाऊस पडला.

सातारचे कै० प्रतापसिंह ऊर्फ बुवा साहेब महाराज यांचे दत्तचिरंजीव ज्यांस जंगली राजे ह्मणतात ते कराचीहून नगरास रहावयास आले.

बडोदासुभ्यावर रा. रा. रावजी विठ्ठल पुणेकर यांस नेमिलें.

दिल्लीस गवरनर जनरलच्या दरबार होणार त्याकरितां राजे जमण्याची तयारी चालू आहे.

मुंबईस १९वे तारखेस वकिलीची परीक्षा सुरू झाली. मुनसफीची पुढील महिन्याचे ८वे तारखेस होणार.

त्रावणकोरचे महाराज कलकत्याहून मागील शुक्रवारीं काशीस आले.

आनंदप्रदर्शक मानपत्र

मार्गशीर्ष वद्य ७मीस गौड ब्राह्मणांत ज्या बाईचा पुनर्विवाह झाला तीस मुंबईतील कांहीं पुनर्विवाहित सभ्य स्त्रियांनीं आनंदप्रदर्शक मानपत्र पाठविलें तें व त्याचे त्या बाईकडून आलेलें त्यांस उत्तर असें आह्मांकडे प्रसिद्ध करण्यास्तव आलीं आहेत. तीं विधवा स्त्रियांच्या, त्यांच्या मातापितरांच्या व पालकांच्या विच्यारार्थ येथें आह्मी आनंदानें दाखल करतों आणि तीं वाचून मातापितर व पालक आपल्या अनाथ विधवा कन्यांस वगैरे सनाथ करण्याच्या योजनेस लागतील अशी आशा करतों:—

परमप्रियभगिनी सौभाग्यवती जानकीबाई (ऊर्फ गंगाबाई) लक्ष्मणराव भांडारी यांची पत्नी यांस.

विनंती विशेष—मार्गशीर्ष वद्य ७ बुधवार शके १७९६ ह्मणजे तारीख ३० वी डिसेंबर सन १८७५ रोजीं मुंबई शहरांत धर्मशास्त्रोक्तविधीप्रमाणें तुमचा पुनर्विवाह झाला आहे. आणि आपल्या हिंदु विधवा भगिनींवर सर्व जन्म वैधव्यांत काढण्याचा जो कहर गुजरतो त्यांतून सुटका पावून पुनर्विवाह करणाऱ्या [illegible]ख व आनंद पाव[illegible]विषयीं [illegible] सऱ्यांस हिंमत येण्या[illegible] [illegible] दाहरण घडून आले आहे [illegible] त्यांसही मोठी खुशाली [illegible] आहे, यास्तव हें [illegible] व तुह्मांस पाठवि[illegible] त्याचा [illegible] न स्वीकार करावे[illegible]

तुमच्या पुनर्वि[illegible]

न करणारी विशेष गोष्ट ही आहे कीं, तुमच्या सन्मान्य व सद्गुणी मातापितरांनीं तुमच्या कार्यास मन्यता देऊन तें स्वतः करण्याचें पत्करलें, ते स्वतः मुंबईपर्यंत आले, तुमच्या विवाहविधींत आपला धर्म व अधिकार बजावण्याकारितां हजर राहिले आणि आपल्या पूर्ण राजीखुशीनें हा तुमचा विवाह केला. त्यांच्या कुमकेच्या, उत्तेजनाच्या आणि मदतीच्या बळानें तुमच्या वैधव्याच्या संकटाचा शेवट सुखकारक झाला यां विषयींचें सर्व यश, मान, पुण्य आणि थोरवी हीं त्यांस योग्य आहेत.

अहो प्रियभगिनी, तुह्मांप्रमाणें आह्मीही या दुःखदायक वैधव्यापासून पीडा पावत होतों. पण आमच्या प्रिय भ्रतारांचे उत्तम विचार व स्तुत्य धैर्य यांच्या योगानें यांबरोबर पुनर्विवाह करून हल्लीं आह्मी संसारसुखाचा स्वाद घेत आहों. आमच्या हल्लींच्या आनंदाच्या स्थितींत आह्मांस एकच गोष्टीपासून दुःख व खेद होत आहे. ती गोष्ट ही कीं, तुमच्याप्रमाणें आमचे मातापितर आह्मांस साह्य नाहींत आणि तेणेंकरून आह्मांस वेगळेपणा भोगणा लागत आहे. आह्मांस जन्म देणारे व पोसणारे आमचे आईबापच आह्मांस विरुद्ध होऊन बसले आहेत. आणि आमची घातकी ज्ञात आणि आमचे जुलमी व निर्दय आप्त यांच्या भयानें आमचे आईबाप आह्मां बाळकांच्या हिताचीं चांगलीं कामें करण्याच्या बाबतींत मागें पडले आहेत. आणि या योगें आमच्या प्रिय मातापितरांच्या वियोगाचें दुःख आह्मांस भोगावें लागत आहे.

ह्या भयंकर दुःखांत आह्मी आपल्या प्रिय भ्रतारांवर आणि सर्वांचा पिता जो परमेश्वर त्याजवर विश्वास ठेवून बसलों आहों, आणि मोठ्या नम्रतेनें अशी प्रार्थना करीत आहों कीं, तो परमेश्वर आमच्या आणि आमच्या इतर विधवा बहिणींच्या मातापितरांस तुमच्या मातापितरांप्रमाणें उत्तम बुद्धि देओ, त्यांच्या मनांत आपल्या विधवा कन्यांविषयीं दयेचा आणि प्रेमाचा पूर उत्पन्न करो, आणि जनावरांप्रमाणें स्वतांचा जीव आणि तारुण्य जाळून टाकणाऱ्या आमच्या विधवा भगिनींस या जगाच्या व संसाराच्या सुखाची गोडी लावून देण्याचें धैर्य, सामर्थ्य आणि योग्यता सर्व हिंदु मातापितरांच्या अंतःकरणांत उत्पन्न करो. जगांत आईबाप असले तर तुमच्या आईबापाप्रमाणें मायाळू आणि उत्तम विचाराचे असावे. नाहीं तर आमच्या ज्ञातीच्या विधवांस जें कांहीं अत्यंत दुःख भोगावें लागतें त्यांत त्यांस सर्व आयुष्य काढावें लागतें या पेक्षां त्या विधवांस त्यांच्या मृतभ्रतारांचें दहन करते वेळीं त्यांजबरोबर सती जाण्याची मोकळीक देणें हें विशेष दयेचें काम होईल.

[illegible]राच्या कृपेनें तुमचा हा जो [illegible]नांदून संसारसुख भोगो आ[illegible]न्य मातापितरांचे साह्य आ[illegible]ह्मांस दीर्घकाळ देओ असें [illegible]रणापासून इच्छितों, तथास्तु. [illegible]र २ शनिवार, शालिवान [illegible] भावनामसंवत्सरे— तारीख [illegible] सन १८७५ इसवी.

आह्मी तुह्मांस मान देणाऱ्या तुमच्या बहिणीः—

धनकोरबाई माधवदास
लक्ष्मीबाई भ्रतार विष्णुशास्त्री पंडित
जीवकोरबाई ललुभाई
पार्वतीबाई भ्रतार गंगाधर पंत गद्रे
रखमाबाई भ्रतार पांडुरंगपत करमरकर
जधावकोरबाई ललुभाई

उत्तर.

माझ्या परम प्रिय भागिनी सौभाग्यवती धनकोरबाई, लक्ष्मीबाई, जिवकोरबाई, पार्वतीबाई, रखमाबाई, व जढावकोरबाई यांस.

विज्ञापना तागाइत तारीख १२ जानेवारी सन १८७५ पावेतों पुणें मुक्कामीं सर्वत्र क्षेम असो विशेष तुह्मी कृपा करून तारीख ९ जानेवारी सन १८७५ इसवीचें खुशालीचें व आनंदप्रदर्शक पत्र, पाठविलें त्याचा अत्यादरें स्वीकार केला.

तुह्मी माझे प्रिय माता पितरांस अनुलक्षून जो त्यांस योग्य असा सन्मान दिला आहे त्याविषयीं माझ्या मातापितरांची आपणास असें कळविण्याविषयीं मला आज्ञा आहे कीं, मजसारख्या अनाथ झालेल्या मुलीच्या संबंधानें जें त्यांचें कर्तव्य होतें तें त्यांनीं केलें. तसें त्यांनीं न करितां इतर मातापितरांप्रमाणें अकालीं मला प्राप्त झालेलें वैधव्य सर्व जन्म सोसण्यास लाविलें असतें तर त्यांकडून महद्न्याय झाला असता. अशा रीतीचा अन्याय आपलेलोकांकडून होत आहे ह्मणून या देशावर ईश्वराचा क्षोभ आहे. याप्रमाणें माझ्या वडिलांची आज्ञा आहे.

त्यांनीं आजपर्यंत माझ्या संबधानें कष्ट भोगिलि त्याची कृतार्थता हल्लीं झाली. इतर मातापितरांप्रमाणें बहुमतांस वश न होतां त्यांनीं अनाथास सनाथ केलें याबद्दल त्यांचे उपकार केवळ मजवरच झाले आहेत असें नाहीं. त्यांनींही एकटे माझे सुखाकडे दृष्टि देऊन सर्व ज्ञातीशीं विरोध व तत्संबंधी सर्व अडचणी पत्करिल्या असें नाहीं. ह्या त्यांच्या धारिष्टानें इतर मातापितरांस आह्मां सारख्या हतभाग्य मुलींविषयीं कळवळा उत्पन्न होऊन त्यांणींही आपल्या प्रीतिपात्र, परंतु दैवहीन मुलींस संसारसुख भोगण्याची शास्त्रानुकूल सवड काढावी असें त्यांस परमेश्वर सामर्थ्य देईल अशा आशेनें माझ्या मातापितरांनां या कामीं पुढाकार घेतला आहे, ती आशा परमेश्वर व्यर्थ जाऊ देणार नाहीं. कारण त्याचे ठिकाणीं अन्याय खपत नाहीं.

तुह्मी जो गौरवून मला मान दिला त्या मानास मी पात्र नाहीं. या कामांत सर्व तुह्मी प्रिय भागिनी रखमाबाई, धनकोरबाई वगैरे यांस मुख्य यश दिलें पाहिजे. मजसारखी मातापितरांची अनकूलता नसतां तुह्मी सर्वांनीं धीर करून पुनः संसारसुखाचा लाभ करून घेतला व आपल्या सारख्या इतर हतभाग्य स्त्रियांस उत्तेजन दिलें या सर्व प्रकाराबद्दल तुमच्या धारिष्टाची जितकी वाखाणणी करावी तितकी थोडीच असें माझें व माझ्या मातापितरांचें ह्मणणें आहे.

या धारिष्टाच्या वर्तनापासून ज्याप्रमाणें माझ्या मातापितरांस मला दुःखांतून सोड विण्याविषयीं उत्तेजन आलें, याप्रमाणें इतरांसही उत्तेजन येओ या संबधानें ज्ञात व आप्त लोक ह्यांचा जुलूम कमी होओ व या देशावर ज्या योगानें ईश्वरी क्षोभ झाला आहे अशी जीं पापें त्याबद्दल लोकांस पश्चात्ताप होऊन आह्मा सारख्या अनाथ चिखलांत रुतलेल्या गायींची सुटका होओ अशी ईश्वरापाशीं अंतःकरणपूर्वक माझी व माझ्या मातापितरांची प्रार्थना आहे. तुह्मी मला मान दिला त्याचे फार फार आभार मानून तुमचा संसार धर्माचा व सुखाचा होओ हेंच त्याजवळ माझें मागणें आहे ही विज्ञापना.

जानकीबाई भ्रतार लक्ष्मणराव
भांडारी

वऱ्हाडचा इतिहास

निजाम सरकारची कारकीर्द

(ता. ७ फेब्रु.चे अंकावरून पुढें चालू.)

सन १८०४ सालीं निजामाशीं एक तहनामा झाला व त्यांत ठरल्याप्रमाणें वर्धा नदीच्या पूर्वेकडील भागासुद्धां वऱ्हाड प्रांत निजामाचे स्वाधिन झाला. फक्त कांहीं टापु नागपुरकर व पेशवे यांजकडे होता. गाविलगड आणि नरनाळा हे किल्ले नागपुराकडे राहिले आणि वऱ्हाडच्या नैऋत्य भागाचा ह्मणजे सिंदखेड आणि जालन्याच्या लगत्याचा मुलूख शिंद्यांचा होता तो त्यानें निजामास दिला याप्रमाणें मुसलमान राजाचा दक्षिणेंतला सातपुड्यापर्यंतचा मुलूख पुन्हा २०० वर्षांनीं मुसलमान राजाकडे आला.

निजामानें वेलसली साहेबाच्या फौजेबरोबर आपली फौज दिली होती तिजवर राजा महिपतराम या नावाचा सेनापती होता त्याला लढाया संपून शांतता झाल्यावर वऱ्हाड सुभ्याचें काम सांगितलें. पुढें त्यानें हैदराबादेस दिवाणावर कांहीं कारस्थान केलें ह्मणून त्या कामावरून त्याला काढिलें, मग त्यानें बंड करून बराच त्रास दिला आणि होळकराकडे जाऊन त्याचा आश्रय केला पण तिकडेच तो ठार मारला गेला. नंतर राजा गोविंदबक्ष या नावाचा गृहस्थ वऱ्हाडचा व औरंगाबादचा सुभेदार झाला. सन १८०३ इसवीच्या नंतर इलिचपुर व त्याच्या भोवतालचा प्रदेश एका जहागिरदाराकडे होती त्याविषयींची माहिती अशीः—

इस्मायलखान या नावाच्या एका मनुष्याकडे निजाम उलमुलुख यानें घोडेस्वारांवरचा अधिकार देऊन त्यास इलिचपुरचे सुभेदारीवर नेमिलें होतें. पुढें सन १७७५ त त्याला त्याच्या कामाकाजाचा हिशेब पुरतां त्यानें दंडेली करून निजामाच्या फौजेवर हल्ला केला. आणि त्यांतच आपण मरण पावला. तथापि त्याची जहागीर त्याचा मुलगा सलाबतखान यास मिळाली. आणि तो सन १८०३ सालीं इंग्रजांच्या फौजेबरोबर राहिला व चांगला वागला अशी वेलसली साहेबानें त्याची शिफारस केली त्यावरून फौजेच्या खर्चाकरितां ती मोठी जहागीर त्याकडे चालविण्यांत आली. पेंढाऱ्या बरोबर सन १८१७त इंग्रजांच्या ज्या लढाया झाल्या त्यांतही सलाबतखानें इंग्रजास मदत केली. सर हेनरी रसेल साहेब यानें सन १८१८ सालीं रिपोर्ट केला त्यांत लिहिलें आहे कीं सलाबतखानाची जहागीर सुमार १६ लक्ष रुपयांची होती पुढें त्याच्या मुलानें इलिचपुरच्या फौजेला पैसा बरोबर दिला नाहीं व दोन तीन वेळां त्याला ताकिदी गेल्या असतां त्यानें जुमानल्या नाहींत सबब सन १८३२ सालीं त्याची जहागिर परत घेतली.

देवगावच्या तहा नंतर वऱ्हाडांत लढाईचा प्रसंग कधीं आला नाहीं पण पेंढारी व अव्यवस्थित सरकार यांजपासून रयतेस वेळोवेळा ताप होत होता. व निजामाला अशा वेळीं वऱ्हाडप्रांत दिला गेला कीं त्याच्या राज्याचा वाईटपणा त्या वेळीं कळसाला जाऊन पोचला होता. जनरल वेलसली साहेबानें सन १८०४च्या जानेवारी महिन्यांत लिहिलें आहे कीं निजामाचा मुलूख हैदराबादेपासून गोदावरी पर्यंत केवळ भूतसंकर ह्मणजे सर्वत्र घोटाळा असा आहे. याच साहेबानें जून महिन्यांत जालन्याहून पुन्हा लिहिलें कीं सिंधखेड तर चोरांचें माहेरघर आहे. याप्रमाणें देशाचीही स्थिति मनांत आणिली असत भगावर शाहेर उभे रहातात, शेकडो मनुष्यांस अन्न नसल्यामुळें तीं उपाशीं मरत आहेत, व सरकारच्या मनांत यत्किंचितही त्याविषयीं दया लागत नाहीं व त्याकडून बंदोबस्त होत नाहीं अशी त्यावेळची स्थिति होती. सन १८०३ सालीं बारशी टाकळी, काटल, हीं बऱ्या[illegible] वस्तीचीं गावें पुंड लोकांच्या टोळ्यांनीं लुटलीं. सन १८०९ सालीं पेंढारी लोक इलिचपुर लुटावयास गेले होते पण तेथें कांहीं बंदोबस्त आहे असें पाहून मागें परतले. पण त्याच वेळीं त्यांच्याच दुसऱ्या टोळीनें वाशिमास जाऊन तें शहर लुटलें. जळगावा जवळचें पिंपळगाव लुटलें. सन १८०८ सालीं पातूर जाळून त्याची राख रांगोळी केली. सन १८१३ सालांत दोन मराठे बळिष्ट होऊन तीन च्यार महिने फत्तेखेलडा परगणा घेऊन बसले होते व नंतर त्यांनीं तो गाव व परगणा लुटून उद्वस्त केला. त्यानंतर नाइकांचें बंड उठलें त्याविषयीं असें ऐकण्यांत आहे कीं त्यांनीं परगणे व ठोकळ गाव लुटले एवढेंच नाहीं गावा गावांतलें प्रत्येक घर लुटून नेलें व लोकांस अतिशय पीडा दिली. ती इतकी कीं तिचे कितीही दुष्ट पण सांगितलें तरी तें त्यांच्या कृतीस पुरेसें होणार नाहीं. त्यांनीं लोकांचे कागद पत्र व त्या बरोबर कित्येकांच्या सनदाही फाडून तोडून जाळून टाकिल्या पुढें पेंढाऱ्याचा दंगा फारच माजला असें पाहून इंग्रजानीं निजामास त्याचा बंदोबस्त करण्याविषयीं तगादा लाविला तेव्हां सन १८१६ त रेसिडेंटाच्या आग्रहावरून निजामानें वऱ्हाडांत बंदोबस्ताकरितां ७५०० घोडे स्वार ठेविले.

(पुढें चालू)

हें पत्र अकोलें एथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

REGISTERED NO 5, 1875

वऱ्हाडसमाचार.

पुस्तक ९ अकोला, रविवार ता० २८ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इ० अंक ९

जाहिरात.

वऱ्हाडसमाचाराचीकिंमत.

	रु.
वर्षाचे अगाऊ	५
सालअखेर	७
फुटकळ अंकास	०४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

— नवीन वर्गणीदार होऊं इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केलें जाणार नाहीं.

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपींत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

नोटिसा.

GREAT INDAN PENNSU LA RAILWAY

ग्रेट इंडियन पेनिनसुला रेल्वे.

NOTICE.

नोटिस.

ALTERATIONS OF TRAINS.

गाड्या जाण्यायेण्याचे वेळांत फेरफार.

या नोटिसीअन्वयें कळविण्यांत येतें कीं, तारीख १ माहे मार्च सन १८७५ इसवी सोमवार रोजीं व त्या नंतर पुढें खालीं लिहिल्याप्रमाणें उतारू लोकांच्या गाड्या जाण्या येण्याच्या वेळांत फेरफार करण्यांत येईल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे ७ वाजतां निघणारी गाडी त्या वेळेस न निघतां, ६ वाजून ५० मिनिटांनीं निघेल व ती दोन प्रहरा नंतर बारावर ३ वाजतां पुण्यास पोंचेल.

हल्लीं पुण्याहून सोलापुरास ज्या गाड्या जातात व सोलापुराहून पुण्यास येतात. त्या खेरीज आणखी एक मिक्स्डट्रेन दररोज पुण्याहून सकाळचे ७ वाजतां निघून सोलापुरास संध्याकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं पोंचेल. व सोलापुराहून सकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं एक मिक्स्ड ट्रेन निघेल ती पुण्यास बराबर संध्याकाळचे ६ वाजतां पोंचेल.

मुंबईहून कसाऱ्यास जाणारी लोकल ट्रेन संध्याकाळचे ६ वाजून १ मिनिटांनीं निघत असे ती त्या वेळीं न निघतां संध्याकाळचे ६ वाजून १५ मिनिटांनीं निघून कसाऱ्यास रात्रीचे ११ वाजून २० मिनिटांनीं पोंचेल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे १० वाजून ३० मिनिटांनीं निघणारी गाडी त्या वेळेस न निघतां संध्याकाळचे ६ वाजतां निघून भुसावळेस सकाळीं ६ वाजून २ मिनिटांनीं पोंचेल व तेथून ६ वाजून १७ मिनिटांनीं निघून जबलपुरास दुसरे दिवशीं रात्रीचे ९ वाजून ३० मिनिटांनीं पोंचेल.

हल्लीं मुंबईहून सकाळचे ६ वाजतां निघणारी गाडी सकाळचे ७ वाजून ३० मिनिटांनीं निघून भुसावळेस रात्रीचे १० वाजून ४५ मिनिटांनीं पोंचेल, व तेथून दुसरे दिवशीं सकाळीं ६ वाजून ३० मिनिटांनीं निघून नागपुरास हल्लींप्रमाणें २ प्रहरचे बारावर एक वाजून ३० मिनिटांनीं न पोंचतां दुसरे दिवशीं रात्रीचे ९ वाजतां पोंचेल.

नागपुराहून येणारी गाडी तेथून हल्लींप्रमाणेंच सकाळचे ८ वाजून ३० मिनिटांनीं निघेल परंतु ती भुसावळेस रात्रीचे १० वाजतां न पोंचतां रात्रीच ११ वाजतां पोंचेल. भुसावळेहून दुसरे दिवशीं ६ वाजून २५ मिनिटांनीं निघून तेच दिवशीं संध्याकाळीं मुंबईस रात्रीचे १० वाजून २५ मिनिटांनीं पोंचेल.

भुसावळेहून बदनेरास जाणारी मिक्स्ड ट्रेन भुसावळेहून सकाळचे सहावाजून २० मिनिटांनीं निघते ती, व बदनेराहून भुसावळेस येणारी मिक्स्डट्रेन बदनेराहून सकाळचे ८ वाजतां निघून भुसावळेत संध्याकाळचे ६ वाजून ५५ मिनिटांनीं पोंचत असे या दोनीही गाड्या बंद करण्यांत येतील.

मुंबईहून वानऱ्यास जाणारी जाईंट लोअल ट्रेन एथून संध्याकाळचे ६ वाजतां न निघतां ६ वाजून १० मिनिटांनीं निघेल व ती वानऱ्यास ६ वाजून ४५ मिनिटांनीं पोंचेल.

नागपुराहून भुसावळेस व भुसावळेहून नागपुरास जाणाऱ्या व येणाऱ्या मिक्स्ड ट्रेनांच्या संबधानें खामगाव, उमरावती व वर्धाव्हयाली स्टेट रेल्वे या रेल्वेवरील गाड्यांच्या वेळांतही फेरफार करण्यांत येईल.

आणखी दुसरे फेरफार बद्दल व सदरील फेरफार झाल्यामुळें जे कांहां फेरफार करण्यांत येतील त्याबद्दल जास्त माहिती पाहिजे असल्यास ती या रेल्वेचे ता० १ माहे मार्च सन १८७५ इसवी रजा प्रसिद्ध होणाऱ्या वेळापत्रकांत मिळेल. याखेरीज आणखी जास्त माहिती पाहिजे असल्यास ती खालीं सही करणाराकडे किंवा स्टेशनांवर मिळेल.

हेनरी कांडर,
जनरल ट्र्याफिक म्यानेजर.

मुंबई ता० १९ माहे जानेवारी सन १८७५ इसवी.

जाहिरात.

पुण्यांतील वक्तृत्वोत्तेजक मंडळीचा भाषण समारंभ.

पुण्यातील वक्तृत्वोत्तेजक मंडळीकडून प्रसिद्ध करण्यांत येते कीं, सदहू मंडळीचा चालू सालचा भाषण समारंभ सोमवार तारिख ३ माहे मे सन. १८७५ पासून सुरू होईल. त्या प्रसंगीं भाषणाकरितां विषय नेमण्यांत आले आहेत तेः—

१ देश धनसंपन्न होण्यास शेतकी व कला कौशल्यें हीं दोन मुख्य साधनें आहेत त्यांच्या गुण दोषांची तुलना करून हिंदुस्थान देशास प्रस्तुत काळीं कोणतें साधन अधिक श्रेयस्कार होईल तें सिद्ध करून दाखवावें.

२ महाराणी विक्टोरिया यांची स्वारी पुण्यास आली आहे. त्यांच्या मान मरातबा करितां व त्यांस आपली राजनिष्ठा प्रदर्शित करण्याकारितां एक मोठा दरबार भरला आहे. त्या दरबारांत एतद्देशीय सर्व संस्थानीक व राजे रजवाडे व इतर मोठ मोठे गृहस्थ आले आहेत. अशा प्रसंगीं महाराणी सरकारचें आगमन या देशांत झाल्यामुळें एतद्देशीय लोकांस किती आनंद झाला आहे, व आपली कृतज्ञता व राजनिष्ठा दाखविण्यास ते किती उतावीळ झाले आहेत हें प्रदर्शित करण्याकारितां सर्व समुदायातर्फे आपण उभे आहोत असें वक्तयानें समजून त्या अपूर्व संधीस एतद्देशीय राज्यें व संस्थानें चिरकाल चालावेणें हें इंग्रज सरकारास किती योग्य, इष्ट, भूषणास्पद आहे आणि तें या हिंदुस्थान देशास किती हितावह आहे अशा प्रकारचें भाषण वक्तयानें मोठ्या मर्यादशीलपणानें व राणी साहेब मोठ्या खुषीनें व सदप अंतःकरणानें तें मान्य करतील अशा प्रकारें करावें.

३ आली सिंहस्थपर्वणी॥न्हाव्या भटा जाली धणी॥१॥ अंतरींपापाच्याकोडी॥
वरि वरि बोडी डोई दाढी॥२॥ बोडिलें तें निघालें॥ काय पालटलें सांग
वहिले॥३॥ पाप गेल्याची काय खुण॥
नाहीं पालटले अवगुण ॥४॥ भक्तिभवे विण॥ तुका ह्मणे अवघा सीण॥५॥

हा अभंग आधार घेऊन त्यावर उपदेशपर व्याख्यान द्यावें.

२ येणें प्रमाणें ३ विषय नेमले आहेत. या पैकीं इच्छेस येईल त्या प्रामणें पहिला अगर दुसरा अगर तिसरा विषय घ्यावा. नंबर १ च्या विषयाबद्दल रु० ५० चे एक व कैलासवाशी रा० बा० विष्णू परशुराम रानडे यांच्या नांवचे २५ रुपयांचें एक अशीं दोन बक्षिसें आणि नंबर २ च्या विषयाबद्दल रु० ४० चे एक व नंबर ३ च्या विषयाबद्दल रु० ३० चे एक अशीं एकूण चार बक्षिसें देण्यांत येतील. पहिल्या प्रतीचें बाक्षिस मिळण्यास शंभर गुणांपैकीं, निदान ५० गुण व दुसऱ्या प्रतीचें बक्षिस मिळण्यास निदान ४० गुण आले पाहिजेत.

३ प्रत्येक भाषणास अर्धा तास किंवा योग्य दिसल्यास अधिक वेळ दिला जाईल. भाषणांत विषयाची जुळणी, त्याचें प्रतिपादन व श्रोत्यांच्या मनांत उतरून देण्याची शैली या गुणांकडे विशेष लक्ष दिलें जाईल. उमेदवारांचें वय १८ वर्षांपेक्षां कमी नसावें उमेदवारांनीं भाषण समारंभाचे अगोदर एक दिवस चिटणीसास येऊन भेटावें. जे न भेटतील ते भाषण करण्यास येत नाहींत असें समजून व्यवस्था करण्यांत येईल.

४ अर्ज करणें ते खालीं सह्या करणारांच्या नावें तारीख २० एप्रिल सन १८७५ च्या आंत पाठवावे त्यांत उमेदवारांनीं आपलीं नावें, धंदा, रहाण्याचें ठिकाण व घेतलेला विषय हीं स्पष्ट ल्याहावीत. नाटपेट पत्र घेतलें जाणार नाहीं.

पुणें तारीख ११ माहे फेब्रुवारी सन १८७५ इ.

मंडळीच्या आज्ञेवरून
केशव पांडुरंग गोडबोले
शिवराम हरी साठे
पु. व. मंडळीचे चिटणीस

नोटिस — लक्ष्मण वल्लद मुगदलसा पहाडी ऊर्फ बागवान वस्ती पेठ बाळापुर यास खालीं सही करणार याजकडून नोटिशीचें उत्तर देण्यांत येतें कीं, तारिख १ माहे फेब्रुवारीचे वऱ्हाडसमाचारांत नोटिस दिली ती आह्मांस तारीख ११ माहे मजकुररोजीं पावली. नोटिशींत मजकूर लिहिलेला तुमचा खरा आहे असें तुह्मी समजतां व ही समज तुमची तुमच्या पुरतीच समजली जाणार आहे. कारण सवदा होऊन रुपये आमच्या पदरांत लागलीच पडावे असें असोन त्याजबद्दलही तुमचेवर सदरील सवद्याच्या रुपयांकरितां दिवाणींत फिर्याद करून खर्चासुद्धां रुपये घ्यावे लागले यावरून प्रथमपासून ह्मणजे सवदा झाल्यापासून किती प्रकारें तुमचेकडून खरें वर्तण होत आलें याचा विच्यार कायदाच करील. ह्या तुमच्या खोटेपणामुळें मजला विनाकारण दोनवेळ नोटिशीच्या खर्चांत यावें लागलें, व हा खर्च घेण्याची तजवीज यावर मजकडून याबाबदींत जसे प्रकारें होण्याची ती होईलच. आतां फक्त इतकेंच कळवितों कीं, कोणत्याही प्रकारें उत्तर मिळणें नसोन तुमच्या खोडाबद्दल ही मजवर मी अगदी जबाबदारी घेत नाहीं, हें खात्रीनें समजावें. तुमच्या मालाचे सर्वप्रकारें तुह्मींच मालक आहांत इतकेंच नाहीं तर नफा नुकसानीचेही तुह्मीच मालक आहांत. मात्र पुन्हा आणखीहो असें कळवितों कीं किस्तगारीचे स[illegible] जमीन तुह्मी खोडें नेऊन खालीं [illegible]र नाहीं तर शिरस्त्याप्रमाणें म[illegible] नोटिशींत तुमच्यापासून भाडें [illegible] कळावें. तारीख २३ माहे [illegible] १८७५इसवी.

(सही) तानबा विठ्ठल [illegible]

वऱ्हाडसमाचार

मिती माघ वद्य ८ शके १७९६

गायकवाडाच्या चौकशीस आरंभ.

संकेताप्रमाणें या महिन्याचे तेविसावे तारखेस बडोदे येथें कमिशनांतील सर्व मेंबर मिळून चौकशीस आरंभ झाला. क्यांटनमेंट माजिस्त्रेटचें आफिस होतें तें वाढवून या कामाकरितां तयार केलें. कमिशनरांना बसावयाकरितां सिंव्हासनासारखा सज्जा केला आहे त्याचे डावे बाजूस श्री. मल्हारराव गायकवाड यांना जागा, उजव्या बाजूला सर लुई पेली यांना जागा, खालच्या बाजूला बारिस्टर लोकांना जागा व पलीकडे वर्तमानपत्रांचे रिपोर्टर वगैरेना जागा केली आहे. सरकारचे व वर्तमानपत्रकर्त्यांचे जलद कलमी लिहिणारे (शार्ट ह्यांड राइटर्स) हजर असतात व दररोज घडणारी हकीकत छापून प्रसिद्ध होत असते. मुंबईचे टाइम्स व ग्याझिट पत्रकर्त्यांनीं आपले छापखाने तेथें नेले आहेत त्यांतून त्यांचे रोजचे रिपोर्ट छापले जातात व विकले जातात व वर्तमानपत्राबरोबर पुरवणी रूपानें दुसरे दिवशीं मुंबईस वाटले जातात. शिवाय तारायंत्रांतून संक्षेपानें हकीकत रोजचेरोज येऊ लागली आहे. इंदुप्रकाशकर्त्यांनें आपला एक रिपोर्टर तिकडे पाठविला आहे. व गुरुवारीं बडोद्याकडील मजकुराची स्वतंत्र पुरवणी काढण्याचा विच्यार केला आहे. दुसऱ्या कित्येक गुजराथी पत्रांचे व सार्वजनिक सभांचे रिपोर्टर बडोद्यास गेले आहेत. तसेच मि. दादाभाई नवरोजी, मि. बाळ मंगेश वागळे, मि. नवरोजी फरदुनजी व मि. रामकृष्ण गोपाळ भांडारकर इत्यादि कांहीं नामांकित गृहस्थही बडोद्यास गेले आहेत. व युरोपियन लोकही कामाच्या संबंधानें बहुत गेले आहेत त्यामुळें बडोद्यास सामानसुमान व गाड्या वगैरे वाहनें यांची, मोठी चणचण होऊन गेली आहे. शिवाय शिंदे सरकार व जयपुरकर महाराज इतमामानिशी गेले असल्यानें बडोद्यास मोठी चळवळ होऊन राहिली आहे. अस्तु.

मंगळवारीं अकरा वाजतां कमिशनास आरंभ झाला. मल्हारराव गायकवाड प्रथम हजर होते नंतर अर्ध्यावर उठून गेले. सरकारतर्फे मि० स्कोबल साहेब अडवोकेट जनरल यांनीं प्रथम दीड तासपावेतों मुकद [illegible] सांगितली व मल्हारराव [illegible] त ते बदलून दोनच [illegible] ळे.एक रेसिडेंटाकडील [illegible] व दुसरा विषप्रयोगा[illegible] अशा दोनच आरो[illegible] ण्याविषयीं सांगितलें [illegible] सुरुवात केली. प्रथमतः [illegible] माजी रेसिडेंट यांच्या मडमेकडील अय्या अमीना इची साक्ष झाली. तिनें सांगितलें कीं, मल्हाररावाचे बोलावण्यावरून मी तीन वेळा त्यांचे वाड्यांत गेले होते व त्यांनां भेटले. आपल्याविषयीं, आपल्या नवीन लग्नाविषयीं व आपल्या मुलाविषयीं मडम काय ह्मणते हें ते मला विच्यारीत व मला कांहीं ठाऊक नाहीं असें मी ह्मणे. एक वेळ १०० व एक वेळ ५० रुपये त्यांनीं मला दिले ते मी लग्नाबद्दल असें समजतें. विषप्रयोगाची गोष्ट कधी निघाली नाहीं. कर्नेल फेर साहेबांचें मन वळवावें व ते आपणास अनुकूळ होतील असें करावें ह्मणून महाराजांचें ह्मणणें होतें. मी त्यांना सांगितलें कीं, फेर साहेबाची मडम विलायतेस गेली आहे ती आल्यावर तुमचें बरें होईल. ती तुह्माला चहाते व कर्नल फेर यांचेंही मन चांगलें आहे. मल्हाररावाजवळ असलेला मनुष्य ह्मणाला कीं, कर्नेल फेर साहेबांचें मन वळविण्याकरितां कांहीं जादुगिरी केली तर कसें होईल? मी ह्मणाले साहेब लोकांवर जादू चालत नाहीं. तेव्हां तो ह्मणाला दुसरें कांहीं केलें तर? तेव्हां मी भ्यालें. कारण त्यापूर्वीं मी विषप्रयोगाची बाजारगप्प ऐकिली होती. मी ह्मणाले तुह्मी कांहींएक करूं नका व लोकांचें ऐकत जाऊं नका. विषाची गोष्ट मी आपले नवऱ्यास किंवा धन्यास सांगितली नाहीं कारण तसें कोणी करील असें मला वाटलें नाहीं. पोलिसाकडील खा. ब. अकबरअली यानें मजकूर सांगण्याविषयीं मला धमकी दिली व मजकूर सांगितल्यापासून मला कैदेंत ठेविलें आहे. याप्रमाणें अय्याची जबानी झाल्यावर गायकवाडतर्फे सारजंट बालंटैन यांनीं तिला उलट प्रश्न केले त्यांचे उत्तरांत मागचे पुढचे संदर्पानें पुष्कळ फरक पडलेला आहे. एक वेळ नवऱ्याला विषप्रयोगाची गोष्ट सांगितली ह्मणाली, दुसरे वेळीं सांगितली नाहीं ह्मणाली,| तिसरे वेळीं स्मरण नाहीं ह्मणाली, तसेंच पोलिसानें धमकी दिली ह्मणाली, दुसरे वेळीं नाहीं दिली ह्मणाली याचप्रमाणें गायकवाडापुढें एक वेळ भ्याले ह्मणाली दुसरे वेळीं भ्याले नाहीं ह्मणाली असा फरक आहे.

अय्याची साक्ष झाल्यावर तिचे बरोबर गायकवाडाकडे जाणार फैजल, करीम, गाडीवाला संदलखान यांच्या साक्षी झाल्या व अय्याचा नवरा शेख अबदुल्ला याची साक्ष झाली. व त्या दोघा नवरा बायकोच्या दरम्यान झालेले पत्र व्यवहारापैकीं दोन पत्रें मुकद्दम्यांत दाखल केलीं व वाचलीं तीं पुराव्यांत घेऊं नयेत या विषयीं बालंटैन साहेबानीं पुष्कळ हरकत घेतली होती पण ती पुराव्यांत घेतली गेलीं. गाडीवाला सांगतो कीं सूटर साहेबाजवळ करीमखानाचे नांव सांगितलें नव्हतें ह्मणून त्यांनीं मला कैदेंत ठेविलें होते व तें सांगतांच सोडून दिलें.

याप्रमाणें चौकशीचा प्रकार झाला आहे. व ही गोष्ट गुरुवारपर्यंतची ह्मणजे तीन दिवसांची हकीकत आहे, आतां पुढें काय निष्पन्न होतें पाहूं.

सर जंग बहादुर व ब्रिटिश सरकारचा कायदा.

मुंबईस नेपाळचे प्रधान सर जंग बहादुर गेले आहेत हें सर्वांस माहीत आहे व यांचा मागील इतिहास नुकताच प्रसिद्ध झालेला आहे त्यावरून यांची योग्यताही सर्वांस जाहिर झालेली आहे, इंग्रज सरकाराकडून यांनां कांहीं तोफांची सलामीही आहे असें असतां यःकश्चित थोड्या रकमेकरितां स्माल काज कोर्टांत त्यांवर एक फिर्याद झाली व तीकरितां न्यायाधिशाला समन्स देणें भाग झालें. जंग बहादुर घोड्यावरून पडून जखमी झाले त्या दिवशीं त्यांनीं प्रोफेसर बुशल यांचा खेळ पहाण्यास जाण्याचें कबूल केलें होतें व आजारी पडल्यामुळें ते सहजच गेले नाहींत. पण खेळ झाला आणि त्यांत जंग बहादूर आणि त्यांची मंडळी याकरितां नाटकगृहातील ४१ जागा राखून ठेविल्या होत्या त्याचे पैसे आले नाहींत ते व जंग बहादूर येणार ह्मणून कांहीं अधिक खर्च करून नाटकगृह श्रृंगारिलें होतें त्यासंबंधी खर्च मिळूनएकंदर २७१ रु.मिळावे ह्मणून सर जंग बहादूर यांनां मागणी झाली असतां पैसा मिळाला नाहीं सबब त्यांवर मुंबईच्या स्माल काज कोर्टांत फिर्याद झाली. वादीनें समन्स मागतांनां ह्मटलें कीं, प्रतिवादी हा राजा किंवा राजपुत्र नव्हे ह्मणून मोठा असला तरी इतरांप्रमाणेंच त्यावर कायद्याचा अंमल झाला पाहिजे. त्यावरून न्यायाधीश मि० स्पेन्सर यांणीं समन्स देण्याचा हुकूम दिला परंतु जंग बहादूर यांची योग्यता मोठी ह्मणून त्यांस केवळ समन्स न लिहितां स्वतंत्र पत्र लिहावें असा क्लार्क आफ धि कोर्ट यांस हुकूम केला.

ही गोष्ट मोठी आश्चर्यकारक होय. नाटकसंबंधी खर्च गोऱ्या नाटकवाल्यांनें अशा प्रसंगांत ह्मणजे जंग बहादूर फार अजारी असतां व ते नाटकास गेले नसतांही त्यांनां मागणें हें हलकेंपणाचें काम होय, व त्यांनीं तो पैसा मागितला तर तो तेव्हांच देऊन टाकावा किंवा त्याची समजूत काढावी हें जंग बहादूर यांस अवश्य होतें पण तसें न करितां त्यांणींहि फिर्यादीपर्यंत मजल येऊ दिली हें त्यांनां तर फारच हलकेपणाचें व गैर अब्रूचें होय. सर जंग बहादुर हे आमच्या एका मोठ्या नेटिव राष्ट्राचे मंत्री होत. व त्यांच्या सारख्या लोकांच्या अशा कृत्यानीं एकंदर नेटिव राजे व संस्थानिक वाईट असा इतर देशचे लोकांचा ग्रह होतो व त्यामुळें सर्वांस खालीं पहावें लागतें याचा त्यांनीं चांगला विच्यार करावा. तसाच ब्रिटिश सरकारच्या कायद्याचा शिरजोरपणाही लक्षांत आणावा. मराठी राज्यांत प्रधानावर अशी फिर्याद झालीच नसती व कोणी करावी असें मनांत आणता तर त्याला भयंकर कांहीं संकट सोसावें लागतें, व देशत्याग करावा लागता. ती अडचण ब्रिटिश सरकारच्या कृपेनें त्यांच्या प्रजेस नाहीं ही मोठी आनंदाची गोष्ट होय.

हें लिहित आहों इतक्यांत असें समजलें कीं वादीची फिर्याद प्रतिवादी ब्रिटिश सरकारचे हद्दींतील राहणारे नव्हत ह्मणून रा.बा. गणपतराव भास्कर जडज यांनीं काढून टाकिली. त्यांनीं असें एक कायद्याचें प्रमाण दाखविलें कीं परराष्ट्रांतील वकील व प्रधान हे त्या त्या राष्ट्रांतील रहिवासी समजावे.

अशी एक शकल निघाली यांत आमचे प्रधान साहेबाचा बराच बोज राहिला.

जगांतील सर्वाहून अधिक श्रीमंत मनुष्य.

साउथ अमेरिका येथील रहिवासी डिसोजा केब्राल, ह्याविषयीं कोणी कधीं कांहीं ऐकिलें आहे काय? कदाचित हिंदुस्थानांतील एकाही मनुष्यानें ऐकिलें नसेल. तथापि कांहीं गोष्टींत हा मनुष्य प्रसिद्ध आहे. ह्याची मालमत्ता पुढें लिहिल्याप्रमाणें आहे— हिऱ्याच्या खाणी, सोन्याच्या खाणी; रोकड इस्टेट; शिवण्याचीं यंत्रें रेलवे शेअर्स,| व्यापारीचीं जहाजें, इत्यादि कांकडून हा राथ्स चाइल्ड खेरीजकरून जगांत सर्वांहून श्रीमंत गणला आहे. ह्याच्या उत्पन्नाचें वर्णन केलें असतां ह्याजवळ किती संपत्ती आहे ह्याची कल्पना होईल. ह्याच्या साउथ अमेरिका येथील ९ हिऱ्यांच्या खाणी पासून २ कोटि डालर ह्मणजे अदमासें ४॥ कोटि रु० सालीना उत्पन्न आहे. ह्याचप्रमाणें दक्षिण आफ्रिका व सायेबेरिया येथील खाणीपासून सालीना ५० कोटि डालर उत्पन्न होतात. ग्लासगो आणि लंडन येथील भाड्याचें उत्पन्न एक लक्ष पन्नास हजार पौंडाचें आहे. खेरीज शिवण्याचे यंत्रावरचें स्वामित्व पांच हजार डालर आहे. जर कोणी विचारलें कीं, आपल्या संपत्तीच्या मोजदादेची आपणास कांहीं कल्पना आहे काय? तर तो मोठ्या नम्रतेनें असें उत्तर देई कीं, एक महापद्मापेक्षां कमी असेल असें माझ्यानें शपथ वाहून सांगवणार नाहीं. नुकताच त्याच्या कन्येचा विवाह मोठ्या वैभवानें झाला त्यावेळेस हजार गृहस्थांस आमंत्रण गेलें होतें. लग्नचिठ्या चंदनी पेट्यांत घालून त्या पेट्यांस सोन्याचीं कुलुपें व किल्या केल्या होत्या प्रत्येक पेटीला १५० डालर खर्च आला ह्या सर्व समारंभाचा अति सुशोभित भाग त्यानें आपल्या कन्येस दिलेल्या रत्नाच्या हारांत आहे. असा रत्नाचा हार कोणी कधींच पाहिला नसेल. दहा वर्षे सतत श्रम करून जगांतील अति उत्तम व सर्वांत मोठ्या रत्नांपैकीं ३० रत्नें त्यानें पैदा केलीं होतीं. त्यापैकीं एकही रत्न, प्रसिद्ध पिटजेमापेक्षां आकारानें व तेजानें फार कमी नव्हतें ह्या रत्नांवर कांहीं कोरीव काम करण्याचा त्याचा मानस होता ह्मणून त्यानें तीं रत्नें अमास्टेर्डाम येथें नेलीं. तेथील रत्न व्यापाऱ्यानीं सांगितलें कीं, आपला हेतू सिद्धीस जाणें परम दुर्घट आहे. परंतु त्यानें बहुत द्रव्य खर्च करून पांच वर्षांत आपला हेतु सिद्धीस नेला व त्या प्रियकर बापानें आपल्या कन्येच्या गळ्यांत तो हार महत् आनंदानें घालून असें ह्मणाला कीं, तारांगणांत तूं एक चंद्र आहेस. त्या हारास

१२० कोटी डालर खर्च झाला हा फार थोडा असें त्यास वाटून मोठें दुःख झालें.

वऱ्हाड

जुडिशियल कमिशनर मेजर बेल साहेब गुरुवारीं वाशिमाहून परत आले. त्या दिवशीं व शुक्रवारी त्यांकडे सोनाळ्याचे खुनाचा सेशन मुकदमा चालला होता. मुख्य आरोपी गणु यास फांशीची शिक्षा व त्याला मदत करणारा गोपाळा यास काळे पाण्याची शिक्षा झाली. मे० दस्तुर व हिमनजी साहेब यांनीं मोठ्या परिश्रमानें हा मुकदमा तयार केला होता व पोलिसानेंही आपलें कर्तव्य या प्रसंगीं चांगलें बजाविलें होतें असें समजतें. अलिकडे खुनाचे मुकदमे मागीलपेक्षां जास्त होऊं लागले आहेत असें दिसतें. हें चांगलें नाहीं, भयंकर शासनाची भीति न बाळगतां लोक दुस्मानाचा जीव घेण्याकरितां आपले जीवावरही उदार होतात अशी स्थिति होणें हें निकृष्ट लक्षण होय. सबब याविषयीं चांगला बंदोबस्त होणें अवश्य आहे.

बुधवारीं उमरावतीस सेशन मुकद्दमा आहे याकरितां कमिशनर साहेब तिकडे जाणार.

मलकापुरचे व बाळापुरचे तहशिलदार रजेवर गेले. त्यांचे जाग्यावर म्हणजे बाळापुरास मि. शाबासखान, व मलकापुरास उमरावतीचे आनररी माजिस्त्रेट मि. बाकर अली यांस नेमिलें व ते आपआपले कामावर रुजू झाले असें कळतें.

मेजर मलार्डाईस साहेब येथील कायमचे जुडिशियल कमिशनर यांनीं विलायतेस आपली रजा आणखी आठ महिने वाढविली असें समजतें. आमची इच्छा आहे कीं त्यांनी पाहिजे तर आणखी पुष्कळ रजा घ्यावी पण चांगलें दुरुस्त व्हावें.

इलिचपुरचे तहशिलदार मि० लक्ष्मण बाळाराम यांनीं आपले बंधूवर आरोप असतां त्यास आपले बरोबर नेलें याबद्दल रेसिडेंट साहेबाकडे प्रकरण गेलें होतें त्याचा निकाल असा झाला कीं, यांचा एक दरजा कमी करावा याप्रमाणें यांस दोनशांचे पावणे दोन शें रुपये करून चिखलीस नेमिलें. व चिखलीचे मि० अबदुलबारी यांस इलिचपुरास नेमिलें व रा. रा. अंबादास संतो बणीचे दुसऱ्या दरजाचे तहशिलदार यांस २०० रुपये पगार करून पहिला दरजा कायम केला.

आम्हांस फार वाईट वाटतें कीं लक्ष्मण बाळाराम यांचें सर्वोपरी नुकसान झालें व यांतच ही यांचे स्वस्तांवर गदा आली होती पण दैवयोगानें थोडक्यावर गेली. इतकेंच दुःखांत सुख समजावें.

आम्हास लिहिण्यास संतोष वाटतो कीं उमरावती डिपुटी कमिशनरचे माजी क्लार्क आफ धि कोर्ट रा. रा. परशराम सखाराम गुप्ते यांस रेसिडेन्ट साहेबांनीं काढून टाकिलें होतें व त्या कामीं आपणास न्याय मिळावा म्हणून त्यांनीं आज वर्ष दीड वर्ष खटपट चालविली होती शेवटीं तिला बरेंच यश येऊन रेसिडेंट साहेबांनीं परशरामराव यांस नोकरी मिळण्यास हरकत नाहीं असा ठराव केला. आतां नोकरी कोणते खात्यांत मिळते पहावें. जुडिशियल खात्यांत मिळूं नये असा रेसिडेंट साहेबांचा निषेध आहे असें समजतें. आणि तसें आहे तर हा ठराव विशेषसा चांगला झाला असें म्हणवत नाहीं कारण त्यांचा अनुभव व हुरूप त्या खात्याकडे विशेष व तिकडे नोकरी मिळण्याचा प्रतिबंध कायम राहिला याबद्दल आम्हास वाईट वाटतें. तरी अजीबात बुडून गेलेल्यास बऱ्याच अंशीं रेसिडेंट साहेबांनीं तारिलें ही गोष्ट संतोषाची नाहीं असें कोणी म्हणणार नाहीं. हा ठराव झाल्यावर शाळा खात्यांत त्यांनीं जागा मागितली असें दिसतें व ती देण्यास कांहीं हरकत नाहीं अशाबद्दल डायरेक्टर साहेबाकडे रेसिडेंट साहेबांनीं लिहून कळविलें आहे. शाळाखातें, स्यानिटरीखातें, फारेस्टखातें, वगैरे जुडिशियलखात्याशिवाय बरींच स्वतंत्र खातीं आहेत व त्यांतून कोणत्या एकाद्यांत परशरामराव यांस लवकर जागा मिळेल तर चांगलें होईल. कारण दोन वर्षे ते रिकामे आहेत व कलकत्ता, हैदराबाद वगैरे ठिकाणीं महिनेच्या महिने राहून व खर्च करून ते बऱ्याच नुकसानींत आले आहेत, आणि परमेश्वरानें थोड्या बहुतानें त्यांच्या श्रमाचें व खर्चाचें चीज केलें आहे तर ते आतां लवकर सोयीस लागोत असें आम्ही इच्छितों.

गेले सोमवारीं येथें थोडा पाऊस पडला. व बडनेरा उमरावती या बाजूकडे संध्याकाळचे ९ वाजल्यापासून रात्रीं १० वाजेपर्यंत व मंगळवारींही सरीवर सरी येऊन बरसातीप्रमाणें पाऊस पडत होता व हवा गार झाली होती असें कळतें.

डाक्टर सिंक्लेर साहेब विद्याखात्याचे डयरेक्टर गेल्या आठवड्यांत उमरावतीस असतां त्यांची प्रकृति बिघडली होती पण ती फार विकोपास गेल्याची फाजील वार्ता अकोल्यास आल्यावरून कांहीं मंडळी त्यांच्या समाचाराकरितां उमरावतीस गेली होती तों सिंक्लेर साहेब तेथून इलिचपुरास गेले होते तेव्हां प्रकृती बरी समजून मंडळी माघारी आली. आतां ते इलिचपुराहून चिखलदऱ्याकडे गेले व त्यांचे आफिसांतील क्लार्क मंडळीही काल तिकडे चालती झाली. डाक्टर सिंक्लेर साहेब यांचे मूत्राशयांत कांहीं विकार झाला आहे व यापासून त्यांचे हातापायास निःशक्तता येत चालली आहे. त्याला चांगला उपाय होऊन ते बरे होवोत अशी आमची फार इच्छा आहे.

मेजर मेंजिस साहेब उमरावतीचे स्मालकाज जडज व वऱ्हाडच्या रजिष्टर खात्याचे इन्स्पेक्टर जनरल गेल्या सोमवारीं उमरावतीहून २ वर्षांच्या रजेवर विलायतेस जाण्याकरितां निघून गेले. उमरावतीचे स्टेशन त्या दिवशीं झाडें, फुलें, निशाणें वगैरे लाऊन सुशोभित केलें होतें असें समजतें. लहान सहानही प्रसंगीं अशीं स्टेशनें शृंगारूं लागलीं तर पैसा पासरी मानपत्राप्रमाणेंच या शोभेची योग्यता कमी होऊं लागेल व ती शोभा करणाराचा आणि ज्याकरितां करावयाची त्याचा उपहास होऊं लागेल असें आम्हांस वाटतें. या शृंगाराची खटपट एका युरोपियन गृहस्थानें करविली असें ऐकतों.

उमरावतीस स्मालकाज कोर्टावर खामगावचे स्मालकाज जडज क्या. ग्रांट साहेब गेले त्याला १० | १२ दिवस होत आले पण अजून खामगावास कोणाची नेमणूक झाली नाहीं.

उद्या पासून आगगाड्यांच्या वेळांत फेरफार होणार. व भुसावळेपासून बडनेऱ्यापर्यंत दोन गाड्या जात येत असत त्यांतील एक बंद होणार. तपशिलवार वेळापत्रक अजून आमचे हातीं आलें नाहीं तें पाहिल्यावर अधिक समजेल. प्रस्तुत इतकें समजतें कीं भुसावळेहून वऱ्हाडांत येण्याकरितां मध्यान्ह रात्रीं गाडी निघत असे ती आतां उजेडल्यावर निघत जाईल, व नागपुरास दोन प्रहरीं पोंचत असे ती प्रहर रात्रीं पोचत जाईल. नागपुराहून दररोज सकाळीं साडे आठवाजतां जी गाडी निघत असते ती तशीच निघत जाईल व भुसावळेस रात्रीं १० वाजतां पोचे ती ११ वाजतां पोचत जाईल तेव्हां या वेळांत फारसा फरक झाला नाहीं. आतां मुंबईचे टपाल मात्र उशिरा मिळत जाईल ही एक गैरसोय झाली व दोन गाड्या असल्यानें एक चुकल्यास दुसरी अशी सोय होती ती नाहींशी झाली याच प्रमाणें येथून नागपुराकडे जाणारास पाहाटेच्या रात्रींचा त्रास होता तो चुकला व त्याच्या बदलीं पूर्व रात्रीचा नवीन त्रास आला.

उमरावतीकडे वरचेवर चोऱ्या होतात त्यामुळें तिकडील लोकांच्या मनाची स्थिति फार गलबलून गेली आहे असें दिसतें. एक गृहस्थ कांहीं कार्याकरितां उमरावतीस गेले त्याकरितां त्यांचे घरच्यांनीं त्यास एक पत्र लिहिलेलें आम्हास कोणीं दाखविलें त्यांत असें लिहिलें आहे कीं "आपण शनिवारीं येणार म्हणून ऐकिलें तर येते वेळेस आपली सेफ म्हणजे लोखंडी पेटी आणावी. पेटी आणण्या विषयीं अनमान बिलकूल करूं नये. येथें गावांत मोठ मोठ्या चोऱ्या होत आहेत सबब पेटी आणण्यास कितीही खर्च लागला तरी त्याविषयीं मनांत कांहीं चिंता बाळगूं नये. मी लिहितों असेंच * यांचे व * यांचें मत आहे व त्यांनीं हें आपणास सुचविण्याविषयीं मुद्दाम सांगितलें आहे तसेंच आपण येथें आल्यावर रात्रीं एक पाहरेकरीही ठेविला पाहिजे."

याप्रमाणें उमरावतीचे लोकांस नित्य धाक असेल तर त्यांची गुजराण कशी व्हावी याजबद्दल आम्हांस फार काळजी वाटते. व थोड्याच दिवसांपूर्वीं तिकडील चोऱ्यांचे एक दोन मासलेही आम्ही सांगितले आहेत. व यानंतर बळवंत सदाशिव वकील यांचे घरीं चोरी होऊन सात आठ हजारांचा विषय म्हणजे त्यांचें सर्वस्व गेलें, असा प्रकार चालू आहे, तर उमरावतीच्या पोलिसास याबद्दल कांहींलाज वाटावी! काय ही बंदोबस्ताची ढिलाई! पोलिसचे इन्स्पेक्टर जनरल यांचें सदरस्टेशन उमरावतीस आहे आणि तेथें इतका अंधार आहे व लोकांचें दील इतकें फाकून गेलें आहेत तर पोलिसाचा उपयोग काय? व इंग्लिश सरकारचे राज्यांत रयतेच्या मालमत्तेचें रक्षण होतें व त्यांची राज्यशीली चांगली असें जें त्यांचें ब्रीद आहे तें अशा प्रकारांनीं लोकांचे ह्रदयांत कसें जागृत राहावें तें आम्हांस सांगवत नाहीं याकरितां यागोष्टीकडे रेसिडेंट साहेबांनीं चांगले लक्ष्य पुरवून पोलिसाचा बंदोबस्त व लोकांची शान्ति राखावी.

या महिन्यांचे तिसरे आठवड्यांत वऱ्हाडांतून व नागपुराकडून मुंबईकडे कापूस रवाना झाला तो.

	फुलप्रेस गठे,
वर्धा	७२९
हिंगणघाट	३६९
उमरावती	४३६६
मूर्तिजापुर	२९२
शिगाव	६६९४
खामगाव	८११०

पोलीसखात्याकडील क्या. गनथ्रोप विलायतेस रजेवर गेले आहेत. त्यांची रजा अजारीपणाकरितां स्टेटसेक्रटरींनीं तीन महिने वाढविली आहे.

मि. वासुदेव भिकाजी यवतमाळचे आफिशिएटिंग नायबतहशिलदार यांस तिसरे प्रतीचा अधिकार मिळाला.

अकोल्याचे ट्रेझरी आफिसर मि. डेविस साहेब यांस एप्रिलचे पहिले तारखेपासून किंवा ते घेतील त्या तारखेपासून दोन महिन्यांची हक्काची रजा मिळाली.

वर्तमानसार

इंदूरचे होळकर सरकार कलकत्त्यास गव्हरनर जनरल साहेबांस भेटण्याकरितां २२ वे तारखेस गेले.

आनरबल पिन्ही साहेब मुंबई हायकोर्टांत कायम जडज झाले.

नेपाळचे सरजंगबहादूर बुधवारीं नेपाळाकडे जाण्यास मुंबईहून निघाले.

मल्हारराव गायकवाडांची कुंडली पाहून ठाणेकर विनायक नाना जोशी यांनीं इंदुप्रकाशांत भविष्य लिहिलें आहे कीं मल्हारराव पुन्हा गादीवर बसतील. त्यांच्या मृत्यूचा योग ते गादीवर असतां आहे.

श्रीधर विठ्ठल दाते सर्व आरोपांतून मुक्त होऊन पुण्यास सुखरूप जाऊन राहिले आहेत.

रा. सा. माधवराव जानोजी सोलापुरचे सबार्डिनेट जडज यांस वरणगावास नेमिलें.

सिन्नरचे रा. सा. रामचंद्र गोपाळ देशमुख बडोद्याकडे गेले त्यांचे जागेवर खा. सा. नवरोजी दोराबजी यांस सेब. जडज नेमिलें.

रा. रा. काशिनाथ बाळकृष्ण [illegible] बी. ए. एल. एल. बी. राजापुरास [illegible]ग सबार्डिनेट जडज झाले.

नाना खानविलकराची रोकड [illegible]र, सोनें, चांदी, मिळून दोन [illegible] अजबाब कोकणांतील त्याचे घर[illegible] सरकारानें जप्त करून रत्नागिरीस [illegible]त नेऊन ठेविला

गेल्या जानेवारी महिन्यांत विलायतेहून एकंदर १७,००,००,००० रु० चा माल बाहेर गेला व ३२,३७,९०,००० रु० चा माल बाहेरून विलायतेंत आला असें कळतें.

विलायती नांगराचा उपयोग— अहमदाबाद जिल्ह्यांतल्या कांहीं गांवांतील जमिनींत कांहीं रानवट झाडोऱ्याच्या मुळ्या गांवठी नांगरानें नाहींशा होईनात. शेवटीं एका पाद्री गृहस्थानें विलायतेहून कांहीं नांगर मागविले. ते आल्यावर त्यांचा फार उपयोग झाला. हें पाहून येथील आसपास गांवचे लोक ते नांगर कांहीं भाडें देऊन जमीन नांगरण्याकरितां देऊं लागले. याजमुळें लोकांस पुष्कळ उपयोग होऊं लागला.

सिंहलद्वीपांत बागायताचा धंदा कितपत उर्जितदशेस आला आहे हें पुढें लिहिलेले हकीकतीवरून वाचकांचे लक्षांत येईल. एथील एका गृहस्थानें आपले मित्राकडे एक कोबीचा कांदा पाठविला होता त्याची पानासकट लांबी ९८॥. इंच असून ४९ इंच रुंदी होती व वजन १६॥. शेर होतें. बे. स.

बडोद्याचे मल्हारराव महाराज यांजवर ठेवले तोहोमतीची चौकशी बडोद्यास होणार. या चौकशीचे कोर्टांत पुण्याचे लोकांचे तर्फे हजीर राहण्याकरितां पुणें डिस्ट्रिक्ट कोर्टांतील दोन वकील पुणेकर मंडळीनीं नेमले. एक व्यंकटेश गोविंद लेले व दुसरे वामन गोविंद रानडे उभयतांपैकीं व्यंकटराव रविवारीं निघून गेले, वामनराव उद्यां जाणार. ज्ञा. प्र.

श्रीक्षेत्र काशी येथें कालच्या मागील शनवारीं एक फार भयंकर वादळ उठून सुमारें १ तास पर्यंत तें चालू राहिलें होतें या नंतर सडकून एक गारांचा पाऊस पडला.

चालू महिन्याच्या ४ तारखेस हाजारी बाग येथें धरणीकंपाचा धक्का बसला.

सिलोन बेटांत गुदस्त सालीं काफीचें उत्पन्न कमी झालें होतें तरी रेलवेचें, उत्पन्न १७९०००० रुपये झालें व या सालीं २० लक्ष झाले.

पारिस शहरांत अपेरा नामक इमारत बांधण्यास १२६०००० रुपये खर्च लागला. खा. वै.

रा. रा. बळवंतराव राहूरकर यांनीं असें कबूल केलें कीं, भाऊ शिंदे यांत विष घालण्यास मल्हारराव महाराजांनीं सांगितलें.

बदकशानमध्यें सोन्याची खाण सांपडली आहे असें लाहोरच्या तारेवरून समजतें.

शिंद्याचे नाना—हे मेले ह्मणून मध्यंतरीं जी गप्प उठली होती ती खोटी आहे [illegible] कर्ते ह्मणतात. या तोतया [illegible] इंग्रज लोक आतां शिंद्याचे [illegible] झाले आहेत.

[illegible] मध्यें अतिशय थंडी पडली [illegible] क व चेसपीक नद्यांचे पा[illegible] त्यामुळें लोकांचें जाणें येणें [illegible]

[illegible] निजाम साहेब यांस गोवर आला आहे असें सिकंदराबादच्या कागदावरून समजतें.

धर्मांतर—वे. सं. रा. गोविंद शास्त्री लेले त्रिंबककर यांणीं ख्रिस्ताचा अनुग्रह घेतला कांहीं दिवसांपासून ते भ्रमिष्टासारखे झाले होते. एक वेळा भ्रमाच्या भरांत ते आपल्या रहात्या घरास आग लावण्यासही तयार झाले होते; परंतु मधून मधून ते शुद्धीवर आल्यासारखे होत. तथापि त्यांच्या मनाची स्थिति ह्मणण्यासारखी चांगली सुधारली नव्हती. अलीकडे बरेच दिवसांपासून ते दुखण्यानें शरपंजरी पडले होते, व तेणेंकरून पराकाष्ठेचे कावल्यासारखे झाले होते, व आपण आतां संन्यास घ्यावा असा त्यांनीं निश्चय केला होता. त्याप्रमाणें आपणास संन्यास द्यावा ह्मणून लोकांत त्यांनीं सांगितलें परंतु कावलेले आहेत तेव्हां अशा स्थितींत यांस संन्यास देणें नीट नाहीं. ह्मणून तो विच्यार लांबणीवर पडला. इतक्यांत एके दिवशीं मि० शास्त्री हे शरणपुरी येथील रे. मि. श्चार्ज व रे. मि. स्कायर्स यांजकडे आले. यांनीं शास्त्री यांची स्थिती मेंढवाड्यांत घेण्यास अनुकूल बघून लगेच त्यांस "तपासले" व बाप्तिस्मा दिला.

लार्ड नार्थब्रुक साहेब यांनीं तंबाखु पिकविण्याच्या व तयार करण्याच्या कामांत चांगले माहितगार लोक या देशांत आणण्याचा विचार मनांत आणिला आहे. इं, प्र.

सर लुई पेली व हिंदुस्थान सरकार यांच्या मध्यें जो पत्रव्यवहार चालतो तो कातड्याच्या पेटींत घालून त्यास चबचें कुलूप घालून पाठवितात. चबच्या कुलपास दोन चाव्या असतात त्यांपैकीं एक पेलीसाहेबांकडेस असते व दुसरी हिंदुस्थानचे फारिन सेक्रेटरी यांजकडेस असते. व जे कागद कवरांतून पाठविले जातात ते राजेस्टर करून पाठवितात व त्याबद्दल पोष्टांत फारच बंदोबस्त ठेविला आहे.

पुणें डिस्ट्रिक्ट कोर्टांतील वकील व पुणे सार्वजनिक सभेचे सभासद मि० गणेश वासूदेव जोशी यांणीं, श्रीमंत मल्हारराव गायकवाड यांचे वकील मि० जाफसन यांस अशी तार केली आहे कीं, महाराजांचे तर्फे पुरावा करण्याचें काम आपण चालवावे व त्याबद्दल आपणास जो पैसा लागेल त्याबद्दल मला अगाऊ ४ दिवस सूचना केली असतां मी आपणास ती रकम मुंबई ब्यांकेतून पोंचेसी करीन. ने. ओ.

धंदे रोजगार व कलाकौशल्य शिक्षक

प्रस्तावना

ह्या देशांत चालणारे अनेक प्रकारचे धंदे रोजगार व कलाकौशल्यें, व युरोप व अमेरिका खंडांत त्यांत सुधारणा झाली आहे तिजपैकीं जितकी कळेल तितकी, व ह्या दोन खंडांत नवीन धंदे, रोजगार व कला कौशल्यें चालू आहेत त्यांपैकीं ह्या देशीं उपयोगीं पडणारीं असून साधणारीं आहेत तीं दाखल करण्याची योजना केली आहे.

पु० १ लें भाग १ ला

सुगंधी किंवा अतार

तयार करणार

स्वदेशाभिमानी आर्य

" ह्या नरदेहीं स्वार्थसाधूनी
परमार्थाची जोड करी,
तोची प्राण्या भला, भला,'

किंमत तीन आणे.

ज्ञानप्रकाश छापखान्यांत विकत मिळेल बाहेरगांवचे विकत घेणारास टपालचे हशिलाबद्दल शिवाय एक आणा पडेल.

ता० १४ जानेवारी १८७५

धंदे रोजगार व कलाकौशल्य शिक्षक

पुस्तक १ लें

सुगंधी किंवा अतार

भाग २ रा व भाग ३ रा लवकरच छापून प्रसिद्ध होतील.

पुस्तक २ रें

रंगारी व छीटकरी

तयार होत आहे.

ज्ञा० छा० छा०

वऱ्हाडचा इतिहास

निजाम सरकारची कारकीर्द

(मागील अंकावरून पुढें चालू.)

सन १८१७ व सन १८१८ या वर्षी वऱ्हाडाच्या पूर्व भागीं व पश्चिम भागीं मराठ्यांशीं लढाया लागल्या होत्या व सातपुड्या पलीकडे पेंढाऱ्यांशीं लढाया चालू होत्या तरी त्यांपासून वऱ्हाडांत ह्मणण्यासारखी गडबड झाली नाहीं. हैदराबादची कुमकेची (सबसीडायरी) फौज इलिचपुराकडे बंदोबस्ताकरितां पाठविली होती. पुढें बाजीराव पेशवा पुण्याहून पळाला तो उमरखेडमार्गानें वऱ्हाडाच्या दक्षिण भागांतून चंद्रपुराकडे गेला. त्या मागें जनरल डोवेटन व जनरल स्मिथ हे इंग्रजाचे सरदार पिछा धरून होते. बाजीराव पेणगंगा आणि वर्धा यांच्या संगमावर कांहीं दिवस तळ देऊन राहिला होता. व तेथेंच त्याला भोसल्याकडून मदत मिळत नाहीं असें समजून आलें. येथें व येथून पुढें शिवणी मुक्कामीं वणी जिल्ह्याच्या कडेवर कर्नल अडॅम्स यानें बाजीरावाला धरलें होतें तेव्हां थोडथोड्या लढाया झाल्या. त्यांत त्याचे बरेच लोक मेले. मग तो उत्तरेकडे सातपुड्यांत शिरला व आशिरगडाजवळ धुळकोट येथें जाऊन इंग्लिशास शरण गेला व राज्याचा हक्क सोडून देता झाला.

मेळघाटांत कित्येक पहाडी लोक होते सन १८१४ पासून वऱ्हाडास बराच उपद्रव दिला होता. ते बदफैली लोकांस अंगाखालीं घालीत व मोठी धुमाळी करीत असत. त्यांत शेखदुला नावाचा एक मोठा पुंड सरदार होता त्यानें कित्येक वर्षें त्या डोंगराळ टापूंत धामधूम चालविली होती. सन १८०४ सालीं जो तहनामा झाला होता त्यांत असें ठरलें होतें कीं गावील गडाखालचा प्रांत पेशव्याकडे असावा. त्याप्रमाणें तो असून पेशव्यांचें राज्य तेथून फार दूर असल्यामुळें इकडे अव्यवस्था होती व त्यामुळें हे पहाडी लोक त्या वस्तीला हमेशा निर्भयपणें लुटीत असत पुढें सन १८१६ मध्यें पेशव्यांनीं फौज पाठऊन त्या लोकांचा बंदोबस्त केला. इतकें झालें तरी पेंढाऱ्याच्या दंग्याच्या वेळीं पुन्हा शेखदुलानें कंबर बांधिली होती व आपा साहेब नागपुरकर यास आश्रय दिला होता. अशा पुष्कळ गडबडी करून प्रसिद्धीस आलेला शेखदुला शेवटीं सन १८२०त मेळघाटामध्यें शीक जातीच्या एका शिपायानें ठार मारला.

हा दंगा धोपा संपल्यावर सन १८२२त आणखी एक तहनामा झाला. त्यांत वऱ्हाडची हद्द कायम झाली व वर्धा नदीच्या पश्चिमेकडील सर्व मुलुख निजामास दिला गेला. वर्धेच्या पूर्व भागचे मुलुख नागपुरकराकडे दिले परंतु पेशव्यांनीं सन १७९५त निजामापासून जे प्रांत घेतले होते ते आणि सन १८०३त जे भोसल्याकडे राखिले होते ते सर्व निजामास दिले. या अदलाबदलीनें वर्धे पलिकडील अष्टी, अरवी, आणि अमनेर हे परगणे कदीमपासून वऱ्हाडाकडे असलेले निजामाच्या सत्तेंतून गेले. पण गावीलगड व नरनाळा हे किल्ले आणि अकोट, अडगाव, व मेळघाट वगैरे परगणे निजामाला मिळाले. आणि उमरखेड व आग्नेयी दिशेकडील मुलुख पेशव्याकडून मिळला व चौथाई व बाबती मराठ्यांचे निजामावर हक्क होते ते सर्व संपले.

या वेळीं निजामाच्या गादीवर सिकंदरशहा हा होता. त्याला राज्यकारभार पहाण्याची हौस नव्हती व तो चालविण्याची योग्यताही नव्हती. त्याचा प्रधान राजा चंदुलाल होता त्याची नेमणूक प्रथम सामान्य प्रतीच्या मुलकी कामावर होती पण तो हुशार असून त्यानें इंग्रजाचें चांगलें धोरण ठेविलें होतें ह्मणून एकदम दिवाण झाला; तथापि बहुत गैरसाळ गोष्टी आणि दुर्बळपणा त्याच्या ठायीं असल्यामुळें राज्यव्यवस्था बिघडून गेली. पुढें १८२९ त सिकंदरशहा मरण पावला परंतु चंदुलालानें सन १८४३ सालापर्यंत दिवाणगिरी सोडिली नाहीं. त्यामुळें निजामाच्या राज्याची अव्यवस्था झाली तिचा भाग वऱ्हाडचेही वाट्यास आला.

हें पत्र अकोलें एथें खंडेराव बाळाजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.